

RIIGIKOGU

6. istungjärk. **Protokoll nr. 124 (8).** 1922. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Riigikogu juhatuseteadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 3. Terwitustelegrammi ettekandmine. — 4. Täisealsuse alamäärade vähendamise seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 5. Piiriwalwe seaduse muutmise seadus piiriwalwe alluwuse suhtes — I lugemisel. Wastu wõetud. — 6. Kaitseseisukorra seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 7. Palgaalamäärade seadus — I lugemisel. Tagasi lükatud. — 8. Tulumaksu muudatuste seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 9. Koosoleku lõpetamine ja järgmise koosoleku küsimus.

Riigikogu koosolek 23. mail 1922. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 71 Riigikogu liiget. Koosolekut juhatab esimees **J. Kukk**, pärast abiesimees **A. Kerem**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse lauas: siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, põllutöminister **B. Rostfeldt**, rahaminister **G. Westel**, töö- ja hoolekandeminister **Chr. Kaarna**.

Koosolek algab kell 5.25 m.

1. Päewakorra wastuwõtmine. Juhataja **J. Kukk**: Awan koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Päewakorra muutmise kohta ettepanekuid ei ole, siis loen ta wastuwõetuks. Enne päewakorra juurde asumist on sekretääril sõna teadaandmiseks komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta.

2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. Abisekretäär **J. Bergman**: Seaduseelnõud, mis komisjonidesse antud (loeb): 1) Seaduseel-

nõu kütide kohta käiwa määruse muutmise üle — rahaasjanduse komisjoni; 2) seaduseelnõu põllutöministeeriumi ametnikkude koosseisu ja palgamäärade muudatuste kohta — rahaasjanduse komisjoni; 3) seaduseelnõu Saksa sõjawõimude poolt seatud maksude kohta liikumata waranduste wõõrandamisel ja koormamisel — üldisesse ja rahaasjanduse komisjonidesse ja 4) seaduseelnõu Petseri maakonnas ja Wiru maakonna Naroowataguses osas töötawatele põllutöministeeriumi maamõõtjatele kõrgendatud elukalliduse lisapalga maksmise kohta — rahaasjanduse komisjoni.

Juhataja **J. Kukk**: Riigikogu esimehe nimele on sisse tulnud terwitustelegramm, mida sekretäär ette kannab.

3. Terwitustelegrammi ettekandmine. Abisekretäär **J. Bergman** (loeb): „Härra Riigikogu esimees, Tallinn. Demobiliseeritute liidu Wõru osakond palub

wastu wõtta terwitusi rahwaesitusele osakonna esimese aastapäewa puhul. Wõru osakond.“

Juhataja **J. Kukk**: Riigikogu läheb esimese päewakorra-punkti juurde.

4. Täisealsuse alamäärade vähendamise seadus — I lugemisel. Üldise komisjoni aruandja **T. Kalbus**: Käesolewa seaduse on komisjon läbi waadanud ja otsustanud ette panna täisealsuse alamääraks wõtta 20 aastat. See on tarwilik selle tõttu, et ühtlust tuua seadustesse. Nimelt on Riigikogu walimis-

seaduses ette nähtud täisealsuse alamäär 20 aastat, missuguses wanaduses iga kodanik võib oma walimiseõigust tarwitada, Riigikokku walitud saada ja ka walitsusest osa wõtta. Riigi tsiwiilseaduste järele loetakse kodanikka täisealisteks aga 21 aasta wanaduselt. Et seda wastolu, mis praegu nende kahe alamäärade pärast seadustes walitseb, ja mille wäga sügawa ulatusega tähendus on, parandada, on käesolew seaduseelnõu wälja töötatud ja panen Riigikogule ette seda I lugemisel vastu wõtta.

Juhataja **J. Kukk**: Selle ettepaneku kohta sõna ei soowita, siis asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Seaduseelnõu on I lugemisel nähtawana murega vastu wõetud.

5. Piiriwalwe aluwuse muutmise seadus — I lugemisel.

Üldise komisjoni aruandja **J. Parik:** Käesolew eelnõu on esitatud Wabariigi Walitsuse poolt. Wene riigis allus piiriwalwe rahaministeeriumile, mis arusaadaw, sest piiriwalwe otsekoheste ülesannete hulgas oli salakaubaweo ärahoidmine tollikaitse mõttes. Meil wäikeses riigis on olukord sootu teine ja nagu Riigikogu liigetele laialilaotatud motiividest näha, on Wabariigi Walitsus otsusele jõudnud, et palju ajakohasem ja praktilisem on, kui piiriwalwe alluks mitte rahaministeeriumile, waid siseministeeriumile. Üldine komisjon sda seadust läbi waadates ühines Wabariigi Walitsuse motiividega, kus juures ta omalt poolt seaduses üksikud muudatused ette wõttis. Nimelt oli Wabariigi Walitsuse eelnõus tähendatud, et piiriwalwe alal lähewad kõik õigused siseministeeriumile üle. Üldine komisjon lisas juurde, et ka kohused üle lähewad. Komisjoni nimel teen ettepaneku seda seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **J. Kuk:** Sõnasoowijaid selle ettepaneku kohta ei ole. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Seaduseelnõu on nähtawana muga I lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. Kaitseseisukorra seadus — I lugemisel.

Üldise komisjoni aruandja **T. Kalbus:** Põhiseaduse § 26-as on üteldud, et kodanikkude wabaduse erakorralised kitsendused astuwad jõusse seaduslikus korras kindla tähtajani wäljakuulutatud kaitseseisukorra puhul wastawate seaduste põhjal ja piirides. Seda nõuet silmas pidades on Wabariigi Walitsus wälja töötanud käesolewa seaduseelnõu. Riigikaitse komisjon ja üldine komisjon on seda läbi waadanud ja ettepannud redaktsioonis Riigikogule wastuwõtmiseks ette pannud.

Kaitseseisukord jaguneb kahte osasse. Sõjaseisukord kuulutatakse wälja sõja ehk mobilisatsiooni puhul, walweseisukord kuulutatakse wälja sel juhtumisel, kui seltskondliku julgeoleku alalhoidmiseks harilik seisukord mitte küllalt ei ole. Peale selle wõib sõjaseisukord wälja kuulutatud saada seaduse III osas ettenähtud juhtu-

mistel, ka siis, kui need abinõud, mis walweseisukorra seaduses tähendatud, küllalt mõjuwad ei ole. Sõjaseisukorral juhib tegewust wägede ülemjuhataja, walweseisukorral — siseministeerium kodanliste wõimude läbi. Kui aga sõjaseisukord kuulutatakse wälja mitte sõjaajal ehk mobilisatsiooni puhul, siis määrab seisukorra juhiks Wabariigi Walitsus kas sõjaministri, wõi määrab selleks eraisiku, kes siis juba tegewust juhib. Sõjaseisukord ja walweseisukord sisuliselt palju lahku ei lähe. Mõlemal on ühed ja need samad abinõud, mis wägede ülemjuhatajale on antud ja sõja seisukohalt tarwilikuks tunnistatud. Neidsamu määrusi wõib tarwitada ka siseminister walweseisukorda kuulutatud maakondades, wälja arwatud abinõud, mis sõjapidamise otstarbeks tarwilised on.

Sõjaseisukorda kuulutatud maa-alal hakkab otsekohe funktsioneerima sõjakohus. Missugused süüteoasjad sõjakohtu kätte lähewad, need on ette nähtud eelnõu § 9, kuna walweseisukorras ei alusta mitte sõjakohus oma tegewust, waid siseministril on õigus üksikuid asju kui ka üksikuid kuriteo liikisid harilikust kohtukorrast wälja wõtta ja sõjakohtu kätte anda. Nii oleks lühidalt seaduse sisu ja wõimud, kes ühel ehk teisel juhtumisel tegewust juhiwad. Mina arwan, et üksikasjalisemalt aruandjal ei tuleks peatada seaduseelnõu I lugemise juures, seda sellepärast, et Riigikogu liigetele on seaduseelnõu wälja jagatud, niisama ka sellele kaasasolew walitsuse seletus, mis kaunis täielik on. Üldise komisjoni nimel teen ettepaneku, et see seaduseelnõu I lugemisel wastu wõetaks.

A. Palwadre (sd.): Esitatud seaduseelnõu wõiks ühest seisukohast terwitada, nimelt sellest seisukohast, et nimetatud eelnõuga kaotatakse praegune mitteseaduslik iseäraliste wolituste tarwimine sõjaseisukorra seaduse põhjal, mis kestab juba tükk aega. Riigikogu liikmed mäletawad, et Riigikogu algul sotsiaaldemokraatiline töölisteriühm esines arupärimisega sõjaseisukorra ärakaotamise kohta. Tol korral ja ka pärastpoole on rühm ikka toonitanud ja sellel kindlal alusel seisnud, et Eestis ei ole mingisugust õigust rahuajal erakorralisi wolitusi tarwitada, mis olenewad sõjaseisukorrast. Wene sõjaseisukorra seadus oli arwatud ainult sõjaajaks ja makswaks sõjapiirkonnas. Sõjaseisukorra seaduses eneses on

see kindlasti wälja öeldud § 1-ses, samuti ka teises seaduses, mille peale wõiks põhjendada Wabariigi Walitsus tarwitades erakorralisi wolitusi, see on sõjawägede sõjawälja walitsemise korras. Ka see seadus on niisamuti arwatud sõjaaajaks ja temas ettenähtud abinõusid wõidi niisamuti tarwitada ainult sõjaaajal ja sõjategevuse piirkonnas. Meil, pärast rahutegevust, kestab sõjaseisukord edasi ja ei olegi kuulda, et seda tahetakse lõpulikult ära kaotada. Niisamuti kestab edasi sõjakohtute tegewus, isegi sõjawäljakohus ei ole oma tegewust lõpetanud. Alles mõni nädal tagasi oli Tallinnas sõjawäljakohtu istumine, kus tuntud kommunist Wiktor Kingissepp surma mõisteti. Sõjawäljakohtu tegewuseks ei ole mingisugust õiguslist alust ega ole kellegil wolitust teda kokku kutsuda. Kui Wabariigi Walitsus nüüd on esitanud seaduseelnõu kaitseseisukorra kohta, on arwata, et sellega tahetakse loobuda sellest seaduswastasest wõimu tarwitamisest. Ma lisaks veel juurde, et seda arwamist, mis meie riigimõtte Riiigikogu tegewuse algul esitas, ei tule wõtta, kui teatawa partei waateid, waid seda seisukohta kaitsesid omal ajal kõik Wene juristid, kes mitte teenistuskohuslikes ei olnud. Mitte ainult äärmised pahempoolsed juristid ei kaitsenud seda seisukohta, waid ka kõik Wene õigusteadlased, kes koondusid kadettide erakonna ümber. Oli üldine arwamine, et Wene sõjaseisukorra seadus ei luba sõjaaegseid abinõusid rahuajal tarwitada. Kui aga Wenemaal siiski sõjaseisukorda rahuajal tarwitati, siis hinnati seda kui lihtsalt faktilist seisukorda, millega tuli kodanikudel rehkendada, kui Wene ametiwõimud seaduslikkuse nõuetega ei rehkendanud. Wäga wõimalik on, et ka meie praegune walitsus niisamuti näitab selle Wene praktika peale. Kuid siin peaks otsekohe wastama, et kurjategija ei wõi kunagi kohtus ennast sellega kaitsta, et ta ette toob, et ka teised sarnase kuriteo on toime saanud.

Kui Wenemaa ametiwõimud on seaduswastaselt talitanud, ei õigusta see mitte meie walitsust niisamuti tegema. Meie riigimõtte on ka praegu kindlal arwamisel, et Wabariigi Walitsuse tegewus, mis põhjeneb sõjaseisukorra seaduse ja sõjawägede sõjawälja walitsemise korra seaduste põhjal, on kestew seaduse rikkumine ja kuritegewus, mille peasüüdlased on muidugi need, kes seda erakorralist

wõimu tarwitawad ja teistele sellekohaseid näpunäiteid annawad. Meie walitsus on tegelikult halwale Wene praktikale liginenud, kus sõjaseisukord kergelt wälja kuulutati ja pärast teda isegi ära kaotada unustati, nagu omal ajal Poolamaal oli. Nimelt 1861 a. kuulutati Poolamaal lahtipuhkenud mässu puhul sõjaseisukord wälja, pärast unustati see hoopis ära. 90-tes aastates tuli mingisugune asi senatisse ja seal tõsteti küsimine üles, kas kohalikul kindralkuberneril on sõjaseisukorras ettenähtud erakorralised wolitused. Selgus, et sõjaseadus ametlikult ei olnud veel mitte ära kaotatud. Siiski leidis senat, et sõjaseadus enam edasi ei kesta ja et ta 1876 a. ühe teise määrusega kaudselt ära on kaotatud. Esitatud seaduseelnõu aruandja tähendas, et ei pruugi praegu üksikasjaliselt selle seaduseelnõu juures peatada, et seda wõib teha teisel lugemisel. Minu arwamise järele peab seda nimelt tegema esimesel lugemisel, sest siin on üksikud kohad, üksikud põhimõtted, mis wastuwõetawad ei ole ja mida teisel lugemisel mitte parandada ei saa. See seaduseelnõu on sisuliselt wälja töötatud riigikaitse komisjonis. Hiljem käis ta üldises komisjonis, kuid seal läks ta sõjawäljakohtu kiirusega läbi ja tema juures ei saadud tarwilikult peatada. Pean ka awalikult ütleva, et Riiigikogu üldise komisjoni koosseis ei ole mitte sarnane, mis juriidiliste küsimuste otsustamisel küllalt kompetentne oleks. Komisjonis on 2—3 juristi, kuna ülejäänud koosseis juriidilisest küljest seaduste üle otsustama kompetentne ei ole. Kui meie seadustele tahame paremat kuju anda, siis oleks tungiw soow, et komisjoni saaks saadetud esitajad, kes seadusi juriidilisest seisukohast wõiks kaaluda. Kui meie loeme seletuskirja, mis sellele seadusele juurde lisatud, siis leiame sealt muuseas wäga huwitawa märkuse, nimelt, et Inglise süsteem on kõige wastawam Eesti oludele. Selle märkuse järele peaks arwama, et see seadus on kokku seatud nende õigusemõiste põhimõtete järele, mis Inglismaal walitsemas on. Inglismaa ei tunne aga sugugi laialdast sõjakohtute tegewust, ei tunne sarnast põhimõtet, et kõik kodanikud, ka mitte-sõjawäelased, alluksid sõjakohtutele. Esitatud eelnõus aga näeme sõjakohtu tegewuse laiendamist. Selles sõjakohtute tegewuse laiendamises näengi mina kõige suuremat pahet, mis selles seaduses peitub. Üldises komisjonis öeldi, et see seadus ei sisalda

eneses midagi muud, kui sedasama, mis omal ajal Wenemaal maksew oli ja mis praegu Prantsusmaal maksew on. Kui esitatud seadus ongi kopeeritud Wene seadusest, siis on selle juures täiesti ära unustatud need katsed, mis Wenemaal tehti, et seisukorda parandada. Peale konstitutsiooni wäljakuulutamist Wenemaal asuti ka erakorraliste seisukordade seaduste rewideerimisele. Asutati iseäraline komisjon, kes töötab krahw Ignatjew'i juhatusel ja tollaegse siseministri Durnowo kaasabil. See komisjon jõudis muuseas otsusele, et sõjakohtute tegewus wõiks maksew olla ainult sõjaajal, ehk awaliku mässu ajal, kui hariliku kohtu tegewus takistatud on; wiimasel juhtumisel wõiks aga alluda sõjakohtutele ainult need süüteod, mille eest surmanuhtlus ette on nähtud. Seaduse wäljatöötamiseks sarnastel põhimõtetel asutati uus komisjon Makarow'i eesistumisel, kuid seal jõuti uuesti endise põhimõtte juurde, laialdase sõjakohtu tarwitamise juurde tagasi.

Mina olen kuulnud wäiteid, et meie sõjaringkonnakohus on midagi wandekohtu taolist. Kohtunikudeks kutsutakse isikud „rahwa keskelt“, kes mitte ametlikud kohtunikud, ega õigusteadlased ei ole ja nad otsustawad asju oma südametunnistuse järele. Mina seda waadet igatahes jagada ei saa.

Mis teiste maade juristid sõjakohtutest arwawad, selle kohta wõiks meelde tuletada mõne tuntud juristi arwamist. Mittermaier: „Ma ei tea suuremat õnnetust riigile, kui poliitilisi süüdlasi, kes sõjawäkke ei kuulu, sõjakohtu kätte anda. Sõjakohus on protsessi parodii, õigusemõistmine maskeraad.“

Raneletti — Itaalia õpetlane: „Sõjakohus on rahwale wastik, rahwas näeb selles õigusemõistmist, mis poliitika teenistusesse on pandud, walitsuse surwe wägewat abinõu.“

Kui meil seletuskirjas öeldakse, et meie oludele on kõige wastawam Inglise kord, siis luban ma enesele tuntud Inglise õigusteadlase Dicey arwamist siin ette kanda. Dicey ütleb sõjakohtute kohta — Inglise seisukohalt — järgmist: „Kaitsewäelased wõiwad mässu maha suruda, mässajatega wõidelda — nendel ei ole aga õigust mässajaid karistada. Korra jalu- luseadmisel mässajad wõiwad tapetud

saada, see on niisama seaduslik, kui waenlast sõjawäljal tappa, kuid surmanuhtlus, mis sõjakohtu poolt on määratud, on seadusewastane ja juriidilisest seisukohast waadatuna — on lihtne tapmine.“ See on Dicey arwamine, kes Inglismaa olukorda väga hästi tunneb. Meie seaduseelnõu kokkuseadjad, kes Inglise korda meile kõige wastuwõetawamaks on pidanud, on siiski täiesti õnnetumalt seaduseelnõu kokku seadnud. Kui sõjakohtute tegewuse wastu ei wõi niisugust usaldust olla, nagu hariliku kohtu wastu, siis ei ole mingisugust mõtet ilma tungiwa tarwiduseta laiendada sõjakohtute tegewust erakorralise seisukorra juures. Erakorralised wolitused on tarwilikud sõjaajal, selle wastu keegi waielda ei saa. Kui riigis suuremad rahutused maad wõtawad, peaks walitsusel ka mingisugused erakorralised wolitused olema, kuid misugused, see laseb ennast mitmeti otsustada. Erakorralisi wolitusi wõib anda ainult niipalju, kui neid tõesti tarwis on. Selles mõttes on üldine põhimõte, et tuleb lubada erakorralisel ajal peajasalikult ärahoidwaid abinõusid tarwitada ja vähem repressiiv-abinõusid. Harilikus kaalakohtu seaduses on maksew põhimõte, et hädaseisukorras wõib enesekaitseks wägiwalda tarwitada ainult siis, kui hädaoht otsekohe waritseb. On kallaletungija kahjutaks tehtud, siis tema wastu enam wägiwalda tarwitada ei wõi, ja kui siiski seda weel tehakse, siis on see harilik süütegu. Niisama tuleks hinnata sõjakohtute tegewust. Kui wastased on kahjutaks tehtud, kui nad on wangimajadesse paigutatud — kinnihoidmise wõimalus on antud, — siis ei ole enam mingit tarwidust waenlast rutulises sõjakohtu korras surmata wõi üldse karistada. Kaitseisukorra seaduseelnõu juures tuleb weel arwesse wõtta, et nii sõjaseisukorra kui ka walweseisukorra juures ei ole lubatud kassatsiooni kaebtuste kord. Sõjakohtu otsuse peale edasi kaebamine ole- neb wastawa ülema, ka sise- ehk sõjaministri heatahtlikkusest. Omalajal waieldi Wenemaal väga terawalt kassatsiooni kaebtuste ülemäärase kitsendamise wastu. Wene sõjawäe juriidilise akadeemia professor Kusmin Karawajew oli sel arwamisel, et kassatsiooni wõimaluse andmist wõib keelata ainult sarnastel juhtumistel, kui kassatsiooni instants kättesaadaw ei ole, kui erakorraliste tingimiste tõttu hariliku kohtu tegewus takistatud on. Sarnases seisukorras oli näituseks, Port-

Artur Wene-Jaapani sõja ajal. Kassatsiooni wõimaldamine Port-Arturis oleks tähendanud süüdlaste karistamata jätmist määratunal ajal. Sarnases seisukorras aga, kus kassatsiooni instants kättesaadaw, peab süüdlastele kassatsiooni wõimaluse harilikku korra järele andma.

Teine suur puudus, mis esitatud seaduseelnõul on, seisab selles, et erakorraliste wolituste tarwitamise järewalwe asjus walitseb täielik selgusetus ja ebamäärasus. Nii sõja- kui ka walweseisukorra määrustes ei leia meie ühtegi punkti, kus öeldud oleks, missuguses korras ja kellele wõiks erakorraliste wolituste tarwitamise korral tarbekorral kaebada. Etapi komandandi korralduste peale wõib tema otsekohesele ülemusele kaebust anda. Selle kohta, kas ka wägede ülemjuhataja wõi siseministri peale, kes selle seaduse põhjal erakorralisi wolitusi tarwitawad, kaebust anda wõib, midagi öeldud ei ole. Aruandja härra Kalbus arwas küll komisjonis, et harilik edasi-kaebamise kord kõrwaldatud ei ole, tähendab meie Riigikohus on ka käesolewa seaduse põhjal administratiiw kohtu korras kõrgem ülewalwe instants. Siseminister aga arwas, et seda sugugi oletada ei wõi. Esitatud seaduses ettenähtud kaks seisukorda, sõjaseisukord ja walweseisukord, on täiesti isesugused institutid ja ei ole otstarbekohane nende kohta ka järewalwe sihis ühesuguseid määrusi maksma panna. Iseasi on siseministri korraldus ja iseasi on wägede ülemjuhataja korraldus sõjaajal. Seaduses on aga see tähtis küsimus täiesti lahtiseks jäetud. Meie peame aga seaduses otsekohe ära määrama, missuguses korras, missugustel alustel nende erakordse wõimu kandjate korralduste peale edasi kaebada wõib. Wenemaal kestis kogu aja waidlus selle üle, missuguses korras ja kellele wõib kaebada kindralkuberneri otsuste peale. Wene siseminister ja kohtuminister leidsid, et ei wõi mitte harilikus korras senatile kaebusi tuua, kuna aga senat selle wastu neid küsimusi harilikult arutusele wõttis ja otsustas. Kui Ignatjew'i ja Makarow'i komisjonis Wenemaal walweseisukorra eelnõu arutati, siis olid seal samuti suured waidlused selle üle, kelle kätte tegelikult peaks andma kaebtuse läbiwaatamist erakorralise wõimu kandjate korralduste peale. Ühelt poolt arwati, et kaebtused wõiksid osalt alluda senatile, osalt jälle siseministrile, kuna teised jälle sel arwamisel olid, et kaebtused mõlema-

tele alluwad, ühele administratiiw alluwuse järele, teisele kui kõrgemale administratiiw kohtuwõimule. See seaduseelnõu aga seaduseks ei saanud ja sellepärast meie ei tea ka, kuidas see küsimus oleks wälja kujunenud. Meil on see küsimus aga täiesti lahtiseks jäetud ja see on teiseks suuremaks puuduseks selle esimese puuduse kõrwal, nimelt sõjakohtute tegewuse laiendamise kõrwal. Meil oleks tingimata tarwis seda edasikaebtuse korda uues seaduses täpipealt ära tähendada, et mitte arusaamatusi ei tekiks. Seaduses on weel palju teisi lahtiseid küsimusi, wõtame isegi walweseisukorra määrustik § 31, mille kohta seletuskirjas küll öeldud on, et seal kõik täpipealt ette nähtud on. Ka see paragrahw annab õige laialisi wõimalusi arusaamatuste tekkimiseks, näituseks punkt 5, kus on öeldud, et siseministril on õigus eraldada kokkuleppel kohtuministriga üldisest kohtualluwest kuritegude liike ja anda neid sõjakohtu alluusse, samuti anda sõjakohtu kätte arutamiseks ja otsustamiseks sõjakohtu pidamise seaduste järele üksikuid süüteasju, mitte ette nähtud üldistes nuhtlusseadustes. Siin ei ole isegi ette ära määratud, mis peaks olema nende ministrile juhtnööriks, kui nemad asju harilikust kohtu alluwest eraldama hakkawad. Wene seaduste järele anti sõjakohtu kätte nõndanimetatud „kramolnõe dela“, millel aga seda termini ei ole ja ka isegi seda kitsendust ei ole. Prantsusmaal, mida ka siin ette tuuakse selle seaduseelnõu eeskujuks, on kõrgem administratiiw kohus omale kindla seisukoha wõtnud erakorralise wõimu kandjate korralduste asjus ja seal on aluseks wõetud põhimõte, et neid wolitusi wõib tarwitada ainult nende ülesannete teostamiseks, milleks nende wõimudele erakorralised wolitused on antud, see on: mässude mahasurumine ehk jälle wälise waenlase tagasi tõrjumine. Prantsusmaa tunneb ainult kahe momenti sõjaseaduse maksmapanemiseks, see on wäline sõda ja awalik mäss. Prantsusmaal nimetatakse seda seisukorda piiramise seisukorraks. Seal on kõrgem administratiiwkohus ülewalwe asutus. Meil antakse diskretsiooniline wõim kahele ministrile, ei määrata nende tegewuspiirigi õieti ära, ei anta mingisugust kitsendawat määrust wolituste tarwitamise kohta ja ei ole ka seaduses ette nähtud, kes selle järele peab walwama, et nende korraldused tõesti seaduse mõttele wastawad. Niisamuti on ka teiste sea-

dusepunktidega. On näituseks lubatud, et õpeasutusi võib sulguda teatava tähtajani. Missugustel juhtumistel seda aga teostada tuleb, selle kohta mingisuguseid juhtnööre ära näidatud ei ole.

Niisamuti on ette nähtud kaubandusliste ja tööstusliste ettevõtete sulgumine, ilma et siin lähemalt midagi seletatud oleks. Seaduses puudub kindel norm, mis ära määraks, missugustel juhtumistel neid õigusi võib tarvitada ja missugune asutus peab selle järele walwama, et nende õiguste tarwitamises kaugemale ei minda, kui seadus seda ette näeb. See on wäga suur puudus. Kui Riigikogu tahab wälja anda seaduse, mis erakordselt kitsendab kodanikkude õigusi, siis peab temal kindel teadmine olema, kes ja missugusel kujul erakordsete wolituste tarwitamise korral wastutaw on ja see wastutus peab tingimata olema reaalne. Aga seda selles seaduseelnõus ette nähtud ei ole. Meie Riigikogu annaks selle seadusega Wabariigi Walitsusele, wõi õigemini teatawatele isikutele, kes erakorraliste wolituste kandjad on, puhta wolituse wälja ja need isikud ei pruugi siis karta mingisugust wastutust. Ja need õiguse kitsendused, mis lubatud on selle seaduseelnõu järele, need kitsendused woiwad ennast tunda anda kogu rahwale. Praegune Riigikogu enamus on nahtawasti arwamises, et need erakorralised kitsendused kunagi Riigikogu enamust ei saa puudutama, et need käiwad ainult teatawate elementide kohta, keda, wõi olla, nende hulgas ei leidu, ja sellega on osalt ehk ka seletataw see wäikene luwi, mis sellele seadusele osaks on saanud. Ma ei tea, kui kaua see seaduseelnõu riigikaitse komisjonis oli, kuid üldises komisjonis läks ta ühe nädalaga läbi. Ei ole ka ajakirjanduses sellest juttu olnud. Kui aga endistel aegadel mõnes õiguslikus riigis sarnast seadust oleks wälja antud, siis see oieks tõmmanud oma peale üldise tähelepanu. Iga kodaniku esimene huwi oleks selles, et wäljaantaw seadus ei lubaks mitte omawoli tarwitada. Et Eestis omawoliline seaduste tarwitamine wõimalik on, seda näitab meile nüüdne olukord, kus tarwitatakse sõjawägede walitsemise korda, kuna selleks ometi mingit alust ei ole. Tuletan meelde ühe Wene juristi sõnu, kes ütleb, et kui sõjaseisukorra wolituste tarwitamist rahuajal tahetakse õigustada analoogia põhjal, wälise sõja ja seesmise poliitilise meeoleu ärewuse awalduste wahel, siis tuleks selle wõrdluse

põhjal sõjaseisukorra tarwitamise õigustamist pidada juriidiliseks monstrumiks. Ma olen ka sessamas arwamises. Aga meie walitsus ja ka endine walitsus, leiawad, et see täiesti korras on.

Meie wõimumedhed harilikult küll seletawad, et nad on haritud absolutistid. Sieminister alati seletab, et temal on küll suured erakorralised wõimupiirid, kuid ta tarwitawat oma wõimu wäga isalikult. See on see wana teooria nõndanimetatud „haritud absolutismusest“, kuid õiguslikes wabariigis on ometi igasugused absolutistilised kalduwused wastuwõtmatud.

Il lugemisel ei ole mingisugust wõimalust neid põhimõttelisi küsimusi kindlate normidena sellesse seadusesse wõtta, ja Riigikogul tuleks see seaduseelnõu riigikaitse komisjoni tagasi anda järekaalumiseks ja uuesti wäljatöötamiseks. Seaijuures peaks riigikaitse komisjon arwesse wõtma mitte ainult meil praegu makswaks loetawaid Wene seadusi erakorraliste seisukordade kohta, waid ka arwustusi, mis nendele seadustele on osaks saanud weneajal. Ta peaks arwesse wõtma ka teiste riikide sellekohaseid seadusi, sest igalpool ei ole ikka nii kaugele mindud, et rahuaegadel lubataks nii laialt tarwitada sõjakohut, nagu see käesolewas seaduses ette nähtud on.

Teen ettepaneku sotsiaaldemokraatlise rühma nimel seda seaduseelnõu riigikaitse komisjonile sisuliseks arutuseks tagasi anda.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Selle seaduse iseloom on asjatundja poolt asjalist selgitust leidnud, ja mina tahaksin siin tähelepanu juhtida ühe teise külje peale, tahaks tähelepanu juhtida nimelt selle peale, missugusesse seisukorda meie oleme jõudnud ja millest meie mitte wälja ei pääse, kui see seadus nii wastu wõetaks, nagu ta siin esitatud on.

Minu eelkõneleja tähendas siin juriidilise monstrumi peale ja mina pean ütleva, et meie praegu niisuguse monströösi nähtuse tähe ali seisame. Ma mõtlen hiljuti toimepandud surmaotsust ühe poliitilise süüaluse wõi kurjategija vastu, Viktor Kingissepa vastu... (Paremalt poolt: Kas kahju wõi?) Kui wahelkuisija tahaks sellest seisukohast asja peale waadata, nagu kultuurailm selle peale waatab, siis ei oleks tema seda wa-

heleküsimist „Kas kahju wõi“ mitte teinud. Kui waheleküsija oleks teadnud, et meie väikesele demokraatlisele riigile on nimi pandud „kus walitseb walge terror“, siis oleks ta ehk waikunud. (W. Linnamägi (kristl.): Kelle poolt on see nimi antud?) Härra Linnamägi poolt mitte, aga kultuurainimeste poolt! (O. Amberg (kristl.): Kas Teie olete sellega nõus? A. Jürman (põl.): Oleme Ungariga ühesugused.) Ma pean selle surmaotsuse puhul üldise meeolu peale tagasi vaatama, mis enne ilmasõda selles asjas mõduandja oli. Meie kõik teame, et enne ilmasõda ideeline wõitlus surmatrahwi vastu väga laialine oli. Kogu kultuurailm nõudis surmatrahwi ärakaotamist. Iga iharitud inimene, kes ennast üldse kultuurainimeseks pidas, asus seisukohal, et surmaotsuseid mitte ei tohi olla. Need riigid, kus surmanuhtluse seaduslikult veel maksew oli, seal nõuti sellekohaste seaduste muutmist. Ilmasõda, kus miljonid inimesed maha tapeti, on meil mõisteid halwanud, on meid kultuuriliselt, nii ütelda, tooremaks teinud: meie ei oska enam inimese elu hinnata. Meie ei oska inimese elu vähemalt sellest seisukohast hinnata, nagu meie enne ilmasõda seda tegime. Kes poliitilist elu on jälginud, see teab, et just sotsiaaldemokraatlikud parteid igas riigis surmanuhtluse kaotamise nõudjate eesotsas on sammunud. Et praegusel ajal ka selles asjas waated segi on paisatud, on suur kultuuriline õnnetus. Kui ma praegu siin sellest räägin ja mulle wahele hüütakse: kas mul Kingissepast kahju on? — siis tean ma väga hästi, kust niisugune küsimus pärit, kus tema juured asuwad. Juured seisawad osalt selle juures, et osa sotsialiste, enamlaste-kommunistid, oma endise nõudmise nüüd on unustanud. Ka nemad nõudsid ennemalt surmanuhtluse ärakaotamist, kuid asudes wõimule, sattusid nad ise tsaariaegsele teele, hakkasid tsaariaegset wägiwalda tarwitama, ja nagu üteldakse, veel waljumal kombel, kui tsaariajal. Nii kõneldakse vähemalt, mina isiklikult seal käinud ei ole. Wene praegune walitsus saatwat veel rohkem surmaotsuseid täide, kui tsaariaegne walitsus ja sellest seisukohast on mulle minu kõnele wahelehüütud küsimine arusaadaw. Tähendatakse ju: seal tapetakse, miks ei peaks sijs ka meie seda tegema? Silm silma vastu, hammas hamba vastu! See on teie seisukoht, härra Hünerson, aga kultuurainimese seisukoht see ei ole.

(J. Hünerson (põl.): Mina ei ole täna sõnagi rääkinud!) ... Wabandage, ma kuulsin siis walesti, see ei ole mitte härra Hünerson olud. (Pahe-malt poolt. See oli siis härra Hünersoni lähem sõber.) Oli ta sõber wõi mitte sõber, igatahes oli aga see minu poolt eksitus, mida ma wabandada palun.

Kui nüüd Viktor Kingissepa surmaotsuse puhul mulle peaks üteldama: mis oleks tema sinuga, see tähendab — minuga, teinud, kui ta wõimu oleks oma kätte saanud, ja kui ka oletada, et ta wõib olla, mind oleks sel korral maha tappa laskinud, siiski ei leia mina mesel sellepärast weel õiguse olewat tema surmaotsust õigeks tunnistada. Siin üteldi juba, missugune juriidiline põhimõte on ja olema peab: keegi ei saa kohtu ees end sellega wabandada, et ka teised niisuguseid kuritegusid on korda saatnud. Kui teised warastawad, siis ei ole minul ometi õigust ka warastada, ja kui teised inimesi tapawad, siis ei ole minul õigust sedasama teha. Austatud härrad paremalt poolt, teie olete ja muidu väga suured kristlased, iseäranis härra Linnamägi! Ewangeeliumis üteldakse: kui sulle ühe kõrwa peale lüüakse, siis lase teise kõrwa pihta ka anda... (W. Linnamägi (kristl.): Miks Teie ise seda ei tee?) Mina ei ole kristlane, mina olen ju sots! (Naer.) Igatahes olen mina aga niiwõrd kultuurainimene, et ma Teile kõrwa pihta lööma ei hakka. Mina ei tunnista Kingissepa surmaotsust mitte weel sellepärast õiglaseks, et tema ja tema sõbrad mind on teotanud, kahflustanud, sõimanud, haawanud ja kui ma niisugusel silmapilgul oma arusaamist ei kaota, kui ma kultuurainimesena asja peale waadata suudan, siis jään ma ka oma selge mõistuse juures tehtud otsusele kindlaks. (W. Linnamägi (kristl.): Kas teie kõik nii mõtlete?) Mina ei wõta kellegi teise eest wastutust enese peale, ma räägin ainult oma eest. (W. Linnamägi (kristl.): See inimene pole seda wäärt, et temast siin niipalju rääkida!)

Viktor Kingissepp oli poliitiline wang. Wõib olla, meie walitsusel ja meie riigil oli asja teda oma weriwaenlaseks pidada, oli põhjust teda wastutusele wõtta. Aga temal kui inimesel, kui Viktor Kingissepal, oli niisamasugune õigus, nagu igal teisel inimesel, õiguslikku kohtu nõuda, see õi-

gus, mis igal kurjategijal on. Temal pidi õigus olema ennast kaitsta ja ennast kaitsta lasta, pidi õigus olema tehtud otsuse vastu appelleerida, edasi kaebada. Meie riigi seisukohalt waadates oleks see meile kõigile kasulik olnud, kui temale see õigus oleks antud. Nüüd wõidakse ütelda: seal walitseb walge terror, seal on inimene ära tapetud! Ja seda ei wõigi muuks nimetada, kui täpmiseks, sest siin ei olnud inimesel wõimalik ennast kaitsta. Meie peame nüüd selle otsusega leppima: selle inimese süü oli selge, nagu päikene taewas, seal ei olnud enam midagi teha, kui aga wormilikult kohut mõista ja otsus kiirelt täide saata. Sel inimesel ei olnud wõimalik oma wanematega ega lastega kokku saada, ei olnud wõimalust enne surma mingisugust inimlikku talitust teha! Ja missuguse kohtu ette asetatakse tema? Niipalju kui mina tean, moodustatakse see järgmiselt: kutsutakse 5—6 ohwitseri kokku, kusjuures need sugugi juristid ei pruugi olla, ega ka iseäralise kohtuniku teadmiselega warustatud ei tarwitse olla, waid siin on mõõduandew see, et nad ohwitserid on, ja neist moodustatakse siis sõjawäljakohus. Selle kohtu otsuse vastu inimesel wõimalust ennast kaitsta ei ole, ei saagi olla, kuna otsus juba paari tunni pärast täide saadetakse... (W. Linnamägi (kristl.): Mis küsimus see praegu õige päewakorras on?) Härra Linnamägi, päewakorras on niisugune küsimus, mis siis, kui ta niisugusel kujul, nagu ta siin kõne all oli, maksma hakkab, oletada laseb, et niisugused juhtumised mitte wiimased ei ole, waid korduda wõiwad. (J. Piiskar (is.): See on see kristlik moraalphuhtalkujul! W. Linnamägi (kristl.): No Teil kõlbaks seda sõna küll kõige wäheks ühe wõtta!) Teie olete oma otsusega õige rutuline... (W. Linnamägi (kristl.): Niisama nagu Teiegi.)

Juhataja **J. Kukk** (kõlistab): Palun kõnelejat mitte segada.

Mina igatahes pean ütleva, et see sündmus meile riikliselt väga palju kahju on teinud. Niipea kui see sündmus Soomes tuttavaks sai, see oli just siis, kui meie Riigiwanem Soome külla läks, siis oli Soome „Sotsiaaldemokraadis“ karrikatuur ning selle karrikatuuuri all oli seletus; riigipeade kokkusaamise puhul on Helsingis suured ametlikud pidustused, kuid rahwas ei suuda neist pidustustest

mitte nii soojalt osa wõtta, sest et meil weel liiga wärskest meeles on, kuidas hukati Eestis Viktor Kingissepp. Meie oleks oodanud, et wennasrahwas rohkem Lääne-Euroopa kultuuri poole hoiab, kui Ida-Euroopa kultuuri poole. Ei oleks uskunud, et Eestis õigusmõistete peale nii aasialiselt waadatakse.

Tähendab, et Soomes nimetatakse meie kohtumõistmist aasialiseks. Mul on ka praegu just käes Soome ajaleht ja nimelt „Sotsiaaldemokraat“, kus seda sündmust järgmiselt puudutakse: Ja sen jälkeen kun tuli tunnetuksi Virossa toimeenpantu Kingiseppin murha, kiirehti Suomen taantumuslehdistö antamaan siunauksensa tälle barbaariteolle ja kehoitti tänäänkin maan „yhteiskunta säilyttäviä voimia“ seuramaan virolaisten veljiensä esimerkkiä. Täten on tämän maan taantumukselliset ilmaiseet edelleenkin olewansa itämäisen barbarismin kannalla: kiwäärissä he näkewat ainoan „kultuuritekijän“, jota on valtiollisten vastustajien kurissa pitämiseksi armottomasti käytettävä. Eestikeeles oleks see järgmine: „Selle järele kui teatawaks sai Eestis toimepandud Kingissepa tapmine, ruttas Soome taguline ajakirjandus oma õnnistust andma sellele barbaarlaste teole ja kutsus üles meie maal ühiskondlikka jõude oma jõudu koguma, et talitada eestlaste eesmärgi järele. Sellega on meie tagurlased awaldanud, et nemad on solidaarsed Idamaa barbaaride wõtetega, nad näewad püssides oma kultuuritegiat, mida riigiwastaste kohta tuleb halastamata tarwitada.“ Siis on sellesamas ajalehes sõnum Läti wiie surmaotsuse kohta: „Latvia seuraa Viron esimärkkiä. Viisi kuolemantuomiota. Sotaoikeus on tuominut kuolemaan viisi sotilasurkkijaa, jotka ovat hankkineet ja Neuvosto-Venäjälle toimittaneet tietoja Latvian armeijastaan. Leta.“

Eestikeeles tähendaks ta järgmist: Lätimaa kordab Eesti eesmärki.

„Sõjakohus on surma mõistnud wiis salakuulajat, kes on nõukogude-Wenemaale toimetanud teateid Läti sõjawägede üle. Leta.“

Siis on mul weel ümberpanek Berliinis ilmuwast Wene sotsiaaldemokraatide lehest Wiktor Kingissepa kohta: „Sõjawäljakohtu otsuse järele on surma mõistetud ja otsus kohe täide saadetud Eesti kommunistide juht Wiktor Kingissepp, keda süüdistati riigi äraandmises.“

See halastuseta ja õigusemõistetele wastane akt sünnitab rahwuswahelise

proletariaadi ridades üldist ärewust ja Eesti demokraatia oleks pidanud kõiki neid järeldusi kaaluma, mis sarnane walge terrori awaldus esile kutsuda wõib. Oma rahwuslist iseseiswust wõib Eesti ainult sel määral alal hoida, kuiwõrd ta suudab wõita Euroopa demokraatliste elementide poolehoidu. Kui need wiimased tulewad teadmisele, et Eesti talitab Ungari eeskujul — kus meie noorsugu hiljuti õppimas käis — ja demokraatline riigiworm temas warjab wastuluuramise diktatuuri, mis truu on aasialiku tsarismi põhimõtetele, jääwad nad Eesti iseseiswusele täiesti ükskõikseks.

Selle üle oleks pidanud noore wabariigi tegelased järele mõtlema.

Kingissepa hukkamine jääb üheks kõige tumedamaks leheküljeks walge terrori ajaloos. (A. J ü r m a n (põl.): K o m m u n i s t i d m õ i s t a w a d w e e l k u r j e m i n i k i r j u t a d a.) Ma ei pane selle peale kuigi suurt rõhku, mis kommunistid kirjutawad, tean väga hästi, et palju süüdistusi on nende wastu, kuid see ei anna meie weel õigust nende eeskujule järele talitama hakata. On väga õige, mis selles artiklis öeldud on, et niisugune wäike rahwas, kui meie, ainult siis suudame oma olemasolu alal hoida, kui teiste demokraatliste riikide poolehoidu wõidame. Niisuguse teoga aga ei suuda meie mitte teiste poolehoidu wõita. Meie iseseiswuse algusest saadik, kui meil välisdelegatsioon wälja saadeti, oli meie püüd teiste demokraatliste rahwaste poolehoidu wõita. Saksa okkupatsiooni ajal oli meie püüdmine terwet haritud ilma hurjutama kutsuda selle ülekohtu wastu, mis siin sündis.

Austatud härrad! Teil on wististe kõigil teada, et 1905 aastal meie praegune riigipea ja härra Temant neis samus asjus, nagu Wiktor Kingissepp'ki, surma mõisteti ja ma usun, et kui härra Päts ja härra Temant sel ajal Raplas oleksid wiibinud, oleks otsus ka nende kohta õnnetuseks täide saadetud! Teil peaks ometi selge olema, et kui meil seekord niisugune kohus soowitaw ei olnud isikute kohta, kes kahtluse all olid, et nemad selleaegse riigikorra wastased olid, siis meie ka nüüd wäljakohut õigeaks tunnistada ei wõi! Meie kaebame ja kahjatseme tänapäewani, et Bernhard Laipman 1906 aastal samasuguse kohtuotsuse põhjal Wigalas maha lasti. Aga mis teeme meie ise nüüd? Wiktor Kingissepp oli kommunist ja see

oli kõigile teada, et ta meie praegust korda kukutada püüdis, kuid meie ei wõi seda mitte ütelda, et ta wägiwalla teo pealt oleks kinni wõetud. 1906 aastal, kui meie pagulased wäljamaale läksid, pandi niituseks Berliinis suur meeleafaldus toime, kus niihästi juudid, kui ka lutheriusulised, töölised kui ka mõisnikud üheskoos olid, ning protesteerisid Wenemaal toimepandawate sündmuste ja tegude wastu. Nüüd aga saame meie ise niisuguse teoga walmis. On arusaadaw, et meie niisuguste tegude järele teiste rahwaste poolehoidu ja sümpaatiat wõita ei wõi. Kui meie olemame, et Wiktor Kingissepp tõesti väga suur riikline kurjategija oli, siiski ei oleks wõinud meie teda kahjutaks teha niisugusel wiisil, mis lihtsat tapmist laseb wälja paista. Ma usun, et meie kodanikud praegu selles arwanises on, et ta süüdlane oli, kuid mina ega rahwas seda ei tea ja oleks pidanud wõimaldatama, et ka rahwale tema süü awalikuks oleks saanud ja nimelt awaliku kohtu läbi, kus oleks wõimalus olnud tal ennast kaitsta, kui ka tunnistajaid üle kuulata. Nüüd peame aga uskuma, mis meie härrad wäljakohtu ohwitserid ütlewad, et Kingissepp olla seda ja seda tunnistanud. Ma pean ütleva, et mina seda mitte ei usu. Ma arwan ka, et parempoolsed Riigikogu liikmed selle peale tõsisemalt peaksid waatama, mis õieti on sündinud.

Kui nad selle peale mõtleksid, mis sugust mõju niisugused surmaotsused wäljaspool awaldawad, ja et seal mitte ükskõiksel selle peale ei waadata, siis tuleksid nad teistsugusele otsusele. Teie ütlete, et kommunistid ja teised niisugused mõistawad seda hukka, kuna kodanlased seda wast mitte ei tee. Kuid olge julged, et praegugi suurem rahwahulk kogu maailmas ometi surmaotsuste wastu on, ja nende sümpaatiat ei wõida meie oma surmaotsustega mitte. Kui see sümpaatia ennemalt ka meie poolt oli, on meil selle kaotamise puhul seda määratu raske tagasi wõita, kui seda üldse wõimalik tagasi wõita on. Meil tahetakse propagandat teha maailma rahwaste poolehoidu wõitmiseks ja tutwunemiseks ja on koguni selleks suuremaid summe määratud. Kui meie aga tahame endid teatawaks teha, siis ei wõi see ometi mitte halb olla, waid meie peame midagi kiitusewäärilist pakuma, enestest ütelda wõima. Kuidas wõime aga teiste poolehoidu loota, kui meie ise inimeste eluga nõnda ümber käime, nagu see sündmus on, mis suurte rah-

wahulkade poolt terawalt hukka mõistetakse? Ma tuletan teile meelde, väga austatud härrad, kuidas talwel 1918/1919 aastal härra Poska mind rahudelegatsiooni liikmeks sellepärast kutsus, et ta tahtis mind sotsiaaldemokraatide kongressile ja mujale saata, kus ma selgeks pidin tegema, et meie rahwa iseseiswuse püüdmise õigustatud on, et meie sellega kellegile kahju ei tee, waid et meie kultuurailmale kasulikud tahame olla. Minu pahempoolsed naabrid pole selle minu missjoniga sugugi raliul olnud, on mind „reisiseliks“ nimetanud, on minule igasugust sõimu ja laimu osaks saada lasknud ja isegi wõllaga ähwardanud. Wiimati „Töölise keldris“ oli härra Abramson nii lahke, et ta mitte wõllaga just ei ähwardanud, sest temal olla minu wastu teised abinõud. Suurt rõhku selle laimu ja nende ähwarduste peale ma ei pannud, kuid pean ütlemä, et meil sel ajal väga tähtis oli, kuidas teised rahwad ja teiste maade demokraatia meie peale waatas. Niiid astume meie aga wälja niisuguse nähtusega, mida Wene sotsiaaldemokraadid, wähenlased, õige nimega nimetawad — „walge terror“. Kui senni seda nime tüst wast ilma õiguseta on tarwitatud, siis on nüüd sündmus olemas, mida täie õigusega nõnda wõib nimetada. (W. Linnamägi (kristl.): Mis Teie terrori all mõistate? A. Tupits (põl.): Mis terror tähendab?) Ma ei räägi mitte Teile, härra Tupits, waid teistele, kes sellest aru saawad. (Naer pahemal pool.) Teie olete akadeemilise haridusega mees ja peaksite sellest ka aru saama. Austatud härrad! ma küsin teie käest, kas teie selles arwamises olete, et ühe niisuguse aktiga, inimese surmamisega, kommunismi päewad lõpetate? See eksib, kes seda usub! Irboskas tapeti häbemata kombel 26 inimest ära, aga meie näeme, et see 26 tapmine ei teinud kommunismile mitte lõppu. Sel teel kommunismi wastu sõdida on praegu juba sellepärast asjata, et Wene kommunism enesel ise jalad alt ära lööb! Selleks ei ole paremat tõendust tarwis, kui see, mis meie Wenemaal praegu näeme. Sellepärast ei oleks meil mitte tarwis surmaotsustega kommunismi wastu wõidelda. (O. Amberg (kristl.): Mis sündis Gruusiaga?) Seda tean mina niisama kui Teie. Oleme lugenud, et Gruusias on tõusnud enamlusewastane mäss ja mina soowiksin, et need, kes seda mässu juhiwad ja wõidawad, et nemad

oma wastaseid mitte ei tapaks, waid wangi paneksid ehk kuidagi teist wiisi karistaksid, et wastaseid kahjutaks teha. Elu ärawõtmine on patt. (W. Linnamägi (kristl.): Kas Teie tunnistate pattu?) Mina tunnistan küll niisugust pattu, ja õigemini kui Teie. Kristus wiskaks Teid oma kirikust wälja, kui tal seal midagi ütelda oleks. Ma tuletan Teile meelde, et Jeesus Kristus poodi 2000 aasta eest risti, aga Teie olete ometi kristlase nime all siin, tähendab, liikumist ei saanud surmata. Johannes Huss põletati 1415 aastal teiste kristlaste poolt ära. (W. Linnamägi (kristl.): See kõik ei puutu asja.) Sellepärast, et need käiwad Teile südame peale. Savonaroola surmati aastal 1498. Toomas Münzer kisti ratta peal puruks aastal 1525, Toomas Moore, Inglis kuninga kantsler, tapeti ära 1535 aastal, Giordano Bruno põletati ära aastal 1600 jne. Kas Teie tahate ütelda, et need liikumised, mille esitajad sel kombel ära surmati, ära lümmatati? Meie teame kõik, et see nii ei olnud ja wõime ütelda, et ka tänapäewased tuleriidad ja mahalaskmised kommunistidele mitte otsa peale ei tee. Mis sellele otsa peale teeb, see on majanduslise aluse puudumine, nagu me Wenemaal näeme. Sellepärast oleks Kingissepp väga hästi elada wõinud kunni ta Wene kommunismi langemist ise oleks näinud. Ja wõib olla, et 10 wõi 5 aasta pärast oleks temagi seda näinud, et kommunism weel mitte wõimalik ei ole. Toomas Moore tapeti kommunistina ära. Wõib olla, et ka Jeesus Kristus kommunistina suri, nagu paljud usuwad. Kuid teie näete, et kommunismi aadet ei ole mitte ära tappa suudetud. Meil on paremal pool mehi, kes meie maad niisama ära tahtsid müüa, nagu Kingisseppale süüks antakse, nagu Soome tagurlased seda 1918 a. Soomemaaga tegid ja nagu Heinrich von Patkull meie maa Peetrite ära müüs. Kui niisugune äraandmine surmaotsuse wäärts on, kas see peaks siis Wiktor Kingissepa juurde peatama jääma? Tuleks läbi kaaluda, kas ka need teised härrad mitte sellesama otsuse alla ei peaks langema.

Mina, austatud härrad, ei toeta mitte ainult oma parteiseltsimehe ettepanekut, et see seadus saaks komisjoni tagasi antud, waid mina soowiksin ka, et kõik need wõimalused, mis tapmisi korda lubawad saata, kõrwaldatud saaksid ja et haritud maailm meile mitte walget terrori

ega aasialikka wiise ega kombeid ette ei saaks heita.

Siseminister K. Einbund: Austatud Riigikogu liikmed! Riiklises elus tuleb ette eitawaid nähtusi ja väga raskeid olukordi, mis nõuawad nende nähtuste wastu wõitlemist ja nende olukordade mahasurumist erakorraliste seaduste ja abinõudega, hoolimata kõigist nendest tähtsatest õpetustest, millistest lauseid tsiteeris härra Palwadre. Hoolimata sellest ei ole kogu haritud ilmas kadunud surmanuhtlus ega ka kadunud erakorralised seadused, mis teatawatel kordadel tarwitusele wõetakse. Surmanuhtluse kaotamine on jäänud mingisuguseks kaugeks ideaaliks, milleni pole weel jõutud. Mina tahaksin ütelda, et Wenemaa suuri edusamme surmanuhtluse ärakaotamises harilikkudes oludes oli teinud. Tema esines ainukese maana, kus surmanuhtlus karistusena harilikkudes oludes mitte ette nähtud ei olnud. Selle kõrwal aga tarwitati kultuuramaades ja tarwitatakse weel praegugi surmanuhtlust. Sellest on mõnedki praktilised poliitikategelased väga tabawa järelduse teinud, et Wenemaal oma inimesearmastusliku kaelakohtuliku koodeksiga, — ma kõnelen siin ainult surmanuhtluse seisukohalt — raske oli üle minna erakorraliste seisukordade pealt hariliku rahuaja seisukorrale. Ma ei oleta, et see kindlasti põhjendatud oleks, aga oma teatud alus on tal igatahes. Mina arwan, et tänases päewakorras olew seaduseelnõu iseenesest ei tarwitseks weel mitte põhjust anda laialist dispuuti pidama hakata surmanuhtluse kasuks wõi kahjuks ja sellepärast oleks wast palju otstarbekohasem, kui meie selle seaduseelnõu iseloomu juures peatame. Ka need maad, mida härra Martna siin toonitas, tarwitawad erakorralistes oludes erakorralisi abinõusid. Waadake. austatud härrad ja daamid, see tahab minule ka nüüd wõrras olla ja riigid, kes seda meetodi on lubanud enese kodanikkude keskel wähest tarwitusele wõtta, nimelt seda ultrahumaansuse meetodi, need riigid on pidanud enesele erakorralistel aegadel kriipsu peale tõmbama. Mina tuletaksin ainult meelde seda, et meie sotsiaaldemokraadid seltsimehed ja wennad Wenemaal Kerenski ajal töötades nägid, kuidas üks wäikene salkkond inimesi päise päewa ajal tungib pealinna sisse ja hakkab kogu seda Wene suure pealinna seltskonda paraliseerima, demoraliseerima. Siin antakse sellele rahwa suurele enamusele

ikka kõrwa peale, kuid selle suure enamuse esitus, walitsus, pöörab oma teise kõrwa neile wastu ja ütleb, lööge ka selle kõrwa peale. Ja mis oli selle tagajärg? Tagajärg oli see, et parajal silmapilgul ei juletud mitte neid erakorralisi abinõusid tarwitada. Selle tarwiduse tagajärjel, selle puuduse, ma tahan ütelda, selle kartuse tagajärjel oli miljonite elu kaalu peal ja on ka praegu kaalu peal. Ja ma ütlen, kui Wene ajutine walitsus oleks rahwa enamuse tahtmist kindlama käega kaitsenud, nagu Saksamaal, kui seal mässu mahasurumine päewakorral oli, siis ma arwan ja wõin ka julgeda kindlasti oletada, et need miljonid surnukehad oleksid nüüd olemata wist olnud Wenemaa lagedatel nurmedel. Ma ei tea, mis peab rohkem maksma, kas üks tühipaljas humaansuse printsiiip wõi see, et meie ühe wõi kaks inimest surmame, aga miljonite inimeste elu selleläbi alles jääb. Ma arwan, et riiklises elus rehkendatakse niisuguste silmapilkudega väga ja wastawalt ka reageeritakse niisugustel kordadel, et miljonite elu, miljonite tööd ja warandust kaitsta. Ja tõesti, waatame õieti, kuidas kogu see asi peale algas. Üks käputäis inimesi tuleb ja asub selle suure enamuse walitsuse kõrwale ja wõtab wõimu enese kätte. Mispärast? Sellepärast, et olid seal mehed, kes julgusid wõimu tarwitada, aga teisel pool olid mehed, kes seda mitte ei julenud teha ja arwasid paremaks, et kui temale ühe kõrwa peale lüüakse, siis ta teise kõrwa ka weel wastu paneb, et ka sinna peale löödakse.

Kaitseseaduse eelnõu arutamisel lugesime ma arwan oleks üleliigne olewat pikemalt nende üldiste küsimuste juures peatada. Peale minu wast härra sõjaminister wõtab sõna ja katsub wastata mõnedele wäidetele, mis rahwasaadiku härra Palwadre poolt ette on toodud. Et lõpetada wiimase surmanuhtluse tarwitamise juhtumist, ütleksin ma weel niipalju, et see süütegu oli väga selge, oli päewaselge, nagu seda sõjakohtuuseadus niisugusel korral nõuab. Surmanuhtlust tarwitati kohtuotsusena, aga ei pandud mitte seinäärde, nagu seda tänastest kõnedest teised järeldada oleksid wõinud. Seda meie mitte teinud ei ole. Kui meie mingisuguse karistuse otsuse teeme, siis teeme seda juba kohtuotsusena, kus tõesti teatawad garantiid alati olemas on enesekaitseks ka kõige erakorralisemal ajal. Nii on ka wiimane karistuse otsus ometi sün-

dinud kohtuotsusena, aga mitte nii, nagu mõnes riigis, kes, võib olla, pretendeerib ka õiguslise riigi korra peale, kus niisugusel korral talitatakse lihtsalt seinäärde panemisega. Ja selle peale toetades võime meie kogu maailma ees uhked olla, et meie külmawereliselt ja järele kaaludes niisugustel kordadel erakorralisi abinõusid tarwitame kohtuotsuse järele, aga mitte omawolilisi nuhtlusakte. Ma ütlen, erakorraliste abinõude juures ei ole ma kunagi uhke, waid uhke olen selle juures, et kõik niisugused aktid meil käiwad oma täielikku seaduslikku ja kohtu korda mööda.

Nüüd, tagasi minnes seaduseelnõu juurde, peaksin mina tähendama, et rahwasaadik Palwadre wäikese eksituse tegi selles, kui ta kõneleb, nagu tahaks walitus selle seaduseelnõu esitamise praegusele seaduswastalisele olukorrale lõppu teha ja nagu oleks see seaduseelnõu esitatud selles sihis. Põhiseadus näeb meil ette terve rea uusi seaduseelnõusid, mis administratiiv alal uuesti peawad läbi wiidud saama, wõrreldes sennise korraga. Meie põhiseaduse täitmiseks on Wabariigi Walitus ja tema üksikud orgaanid, ministriumid, täie jõuga tööle asunud ja terve rida seaduseelnõusid, mis tingitud on meie põhiseadusest, on esitatud Riigikogule ja saawad weel esitatud. Põhiseaduses on tähendatud, et kodanliste wabaduste erakorralised kitsendused hakkawad maksma ja, et need kodanliste wabaduste erakorralised kitsendused määratakse ära sellekohases eriseaduses. Käesolew kaitseseisukorra seadus ongi see seadus, mis erakorralistel aegadel kodanlistele wabadustele teatawa piiri ette tõmbab. Nõnda ei ole selle seaduse esitamine mitte nii juhuslik olnud, nagu aru wõis saada rahwasaadik Palwadre seletusest. Selleks ei oleks seda eelnõu mitte waja olnud, sest meil on Wene seadused selles asjas weel makswad. Kaitseseisukorra seaduseelnõu on selleks tarwilik, et jädawa seadusega erakorralist seadust maksma panna kõigi tulewate aegade jaoks, kui meil weel erakorralised ajad peaksid tulema. Selle eelnõu wäljatöötamisele asudes tuli walida, kas meie jääme rohkearwulise Wene erakorraliste seisukordade süsteemi juurde — seal oli neli wõi wiis erakorralist seisukorda —, wõi walime Lääne-Euroopa eeskujul kaks tüüpi, mis ka seal esinewad, millest üks wastab sõja- ja mobilisatsiooni ajale, teine sisemistele rahutustele. Wene 4

kunni 5 erakorralist seisukorda wõimaldasid Wenemaad niisuguses olukorras pidada, et kaugelt suurem osa temast harilikku rahuaega ei näinudki, sest alati maksis riigiosades mingisugune erakorraline seisukord. See oli wõimalik just sellepärast, et sõjaseisukord kaotati ära, selle asemele tuli erakorraline walweseisukord, kõwendatud walweseisukord ja nii ikka edasi ja edasi. Täielikku rahuaega suurem osa Wenemaast ei näinud kunagi. Meie aga selle wastu võime walida — see wastab ka meie põhiseaduse nõuetele — ainult kahe seisukorra wahel, üks oleks sõjaseisukord, mis on maksew sõja- ja mobilisatsiooni ajal ja teine, sisemiste rahutuste ajal, walweseisukord. On aga juhtumisi, kus sisemised rahutused niiwõrd suured wõiwad olla, et walweseisukorra abinõud nende mahasurumiseks küllalised ei ole ja niisugusel korral peaks wõimalik olema maksma panna sõjaseisukorda, kuigi sõda ei ole. Siin iuures peame meie arwesse wõtma, et sõja wäljakuulutamisega harilikult ikka kaasas käib seltskonnas meeoleolu tõus ja, et sõja algul sisemised rahutused harilikult esile ei tule, kuna aga wastuoksa teistel aegadel, kui sõda ei peeta, pahatihti riiklises elus, ajalugu tõendab seda, sisemised rahutused wõiwad palju hädaohtlikumaks muutuda, kui sõjaaja olukord seda on ja sellepärast seaduseelnõu autorid nägid ette, et ka sisemiste rahutuste korral wõimalus peaks olema sõjaseisukorda wälja kuulutada. Nii on siis käesolewas eelnõus ette nähtud kaks seisukorda, mis tahaksid olla wõrreldes endisega paremusena, aga mitte pahemusena, nagu mina tänasest Riigikogu liigete kõnedest osalt järeldada wõisin. Analoogiline süsteem maksab ka mujal. Edasi pean ma tähendama, et kõik erakorralised abinõud, mis kusagil riikides niisugusel korral tarwitusele on wõetud, on aja jooksul juba klassikalisteks kujunenud, tähendab, tarwitatakse ühe ja samasuguseid abinõusid wastawalt oludele. Käesolew seaduseelnõu ei sisalda eneses tõepoolest karmimaid abinõusid, kui seda kõik erakorralise seisukorra seadused sisaldawad. Need abinõud, mis seal on näidatud, on needsamad, mis praegu igalpool tarwitusel on. Härra Palwadre juhtis tähelpanu iseäranis kahe asjaolu peale, et meil walweseisukorras sõjakohitutele teataw tegewuse laiendus on antud, kuna wahest loomulik oleks, et sõjakohtud ainult sõjaajal, kaitseseisukorra ajal, töötak-

sid, kuna walweseisukorra ajal nende töötamine mitte soowitaw ei oleks sel põhjal, et siis sõjakohtu järele tarwidust ei ole. Ma pean ütlemä, et sellest küljest sõja ja walweseisukorra wahel on suur wahe. Sõjaseisukorra ajal lähewad teatud kuriteo liigid ipso jure sõjawäljakohtute alla. Sel ajal töötawad ka wäljakohtud. See on sõjaseisukord. Walweseisukorra ajal on asi teine. Siin ei lähe teatawad süüteoasjad otsekohe ipso jure sõjakohtu alla, waid siseministri ja kohtuministri wastawate määrustega nähtakse ette, missugusena mingisugune liik kuritegusid sõjakohtu alla anda. Siin on juba teataw suur wahe sõjaseisukorra ja walweseisukorra wahel. Sõjakohtute alla langewad walweseisukorras niisugused kuriteod, millele iseloom seda tingib, kui otse loomulik tarwidus selle järele, et teatawat liiki kuritegelisi nähtusi paraliseerida rutuliselt. Kui meie sõjakohtuid tahame walweseisukorras eitada, siis peame tahes ehk tahtmata kolmanda liigi erakorralisi abinõusid looma. Ilma sõjakohtuteta poleks suurte sisemiste rahutuste puhul kodanikkude julgeoleku ja riikliste huwide suhtes wõimalik tegutseda. Järjelikult, kui meie walweseisukorra õieti nõrga looksime, siis peaksime suuremate sisemiste rahutuste puhul sõjaseisukorra liiga warakult wälja kuulutama, mis sisemise olukorra peale mitte hästi ei mõju. Walweseisukorra paremus seisab selles, et walweseisukorra ajal süütegude karistamine suurelt osalt siseministri kompetentsi kuulub, siseminister on aga tsiwil-wõim ja saab oma õigusi rahutuste puhul tarwitama ilmingimata palju tagasihoidlikumalt, kui sõjawäeline ülemus sõjaseisukorras seda teeks. Nii oleks siis kasulikum walweseisukord eelnõus alal hoida, et ainult erakorralistel juhtumistel sõjaseisukord wälja kuulutada. Siseministri wõimu tarwitamine käib administratiiw kohtu kontrolli alla, sõjawäeline wõim aga mitte. Kõiki neid asjaolusid arwesse wõttes näib minule isiklikult, ja ka walitsus oli selles arwamises, et just seda käesolewa eelnõu paremuseks pidada tuleb, aga mitte wastuoksa, nagu rahwaesitaja Palwadre seda arwas.

Edasi juhiksin mina rahwaesitaja Palwadre tähelpanu selle peale, et õige ei ole, nagu ei oleks kindlasti fikseeritud edasikaebe kord ja edasikaebe alused walweseisukorra ajal ja ka sõjaseisukorra ajal. Selles asjas pean ma otsekohe ütlemä, et sõjaseisukorra ajal on wastutuse pearas-

kus poliitilises wastutuses. See on juba niisugune moment riiklises elus, et wägede ülemjuhataja otsused administratiiw kohtu kontrolli alla ei käi. Kui meie seda nõuaksime, siis oleks see sarnane nõudmine, mida meie wististe täita ei suuda ilma riigile kahju tegemata. Iseasi on aga walweseisukorra ajal. Siis alluwad sarnased asjad siseministri wõimupiirkonda, ja siseministri otsused käiwad administratiiw kohtu kontrolli alla. Mis selles suhtes käesolewasse eelnõusse puutub, siis on see siin ette nähtud. Muidugi, wõib olla, läheb siin weel waja Riigikohtu seletust mõne üksiku asja kohta, sest kõiki täielikult ette näha ei suudeta. Selle eelnõu järele on see aga nii, et kui siseminister walweseisukorra makswuse ajal teatawad määrused wälja kuulutab, siis kuuluvad need määrused kohtu kontrolli alla, kes määruste täitnise järele walwab ja ka seda silmas peab, kas need määrused küllalt wastawalt seadusele loodud. Sõjaseisukorra ajal wastutab aga wõimu oma kätte wõtnud erakorraline wõim oma otsuste eest ainult poliitiliselt, mis administratiiw kohtu kontrolli alla ei kuulu. Kui aga walweseisukorra ajal siseminister oma määrustega seadust rikub, wastutab ta kohtu ees. Minule ei jäta see seaduseelnõu midagi lahtiseks. Wastawal ülemusel on kaitseseisukorra puhul õigus erakorralisi määrusi wälja anda. Kas need määrused wõimukohaselt wälja antud on, wõi mitte, see ei ole selles eelnõus lahtiseks jäänud.

Kolmandaks juhtis härra Palwadre tähelpanu selle peale, et selles seaduseelnõus puuduawd juhtnõõrid, missuguseid süüteoasju wõib siseminister walweseisukorra puhul sõjakohtute alla anda ja missuguseid mitte. Siin pean ütlemä otsekohe, et nende süütegude definitsioon ja üleslugemine, mis sõjakohtute alla wõib anda, wäga raske on. Iseenesest on aga käesolewas seaduses selge, missugused need süüteoasjad wõiwad olla ja missugused mitte, sest seaduseelnõu siht on kindlasti ära määratud ja mõistetaw. Wastawad wõimud wõiwad süüteoasju harilikku kohtu alt sõjakohtu alla anda ainult relikendades tekkinud olukorraga ja sellega, missugused ülesanded see seaduseelnõu nende peale on pannud. Seaduses on sellepoolest kindel piir tõmmatud ja sennine praktika kõigil maadel on näidatud, et selle piiri tarwitamisel ei ole kuskil liialdusi ette tulnud.

Siis veel paar sõna erakorraliste võimude wastutusest. Selle seaduseelnõu järele on erakorraliste võimude wastutus suurem, kui wastawate Wene seaduste järele ja umbes sama suur, kui teistes maades erakorralisel ajal. Erakorralised võimud on wastutawad walitsuse ja parlamendi ees. Kõige suurem wastutus on poliitiline, mispärast ka teatawad piirid seaduses ette tõmmatud peawad olema, nagu nad ka käesolewas seaduseelnõus on. Wabariigi Walitsus peab kolme päewa jooksul erakorralise seisukorra wäljakuulutamise Riigikogule teatama. Riigikogu võib igal juhtumisel keelduda seda otsust kinnitamast, wõi seda kinnitada. Nii on Riigikogu kontroll täielikult olemas.

Lõpuks juhiksin tähelepanu selle peale, et üleliigne on walitsusele etteheiteid teha sõjaseisukorra pärast Eesti wabariigis, mida Riigikogu kõnetoolilt mitmel korral on tehtud. Eesti wabariik on uuestitekinud endise Wene ääreriikidest esimene, kus sõjaseisukord ära on kaotatud. Seda ei ole senni teinud Poola, Läti, ega Leedu. Sõjaseisukord on Eestis ainult pealinnas ja piiriäärses maaribas wastu Wene piiri. Wabariigi Walitsus on wõinud kindel olla oma sisemise korra juures, niisuguse sammu astuda, et riigis sõjaseisukorda ainult üksikutes punktides veel maks-waks jätta, kuna ta mujal igalpool täielikult ära on kaotatud ja täielik rahuaegne seisukord jalule seatud. Wabariigi Walitsus ei ole sõjaseisukorra asemele walinud mingisugust wahepealset pehmendatud wõi kõwendatud seisukorda.

Ma paluksin seda seaduseelnõu esimesel lugemisel wastu wõtta. Teisel lugemisel võib mõnesuguseid parandusi teha, mis Riigikogu liige härra Palwadre siin soovitas. Ükski seaduseelnõu ei pretendeeri teatawasti täielikkuse peale, kuid sellepärast ei wõiks wististe ühtegi põhjust olla, et seda seaduseelnõu mitte esimesel lugemisel wastu wõtta.

Sõjaminister J. Soots: Lugupeetud rahwasaadikud! Härra siseminister wastas juba kahe eelkõneleja wäidete peale, mispärast minul enam pikemalt ei tarwitse selle juures peatada. Tahtsin wastata mõne härra Palwadre küsimise peale. Härra Palwadre küsis, missugusel juriidilisel alusel püsib praegusel rahua ajal mõnes wabariigi osas sõjaseisukord, missuguse õigusega antakse neis wabariigi osades veel praegu

inimesi sõjawäljakohtute alla? Ühtlasi ütles tema, et meil sõjaringkonna ega wäljakohtus ei istuda mitte juristid. Kui teie waatate Wene seadusi, siis käsitatakse sõjaseisukorra küsimust, siis leiata, et sõjaseisukorra wäljakuulutamisel Wene seaduste järele ei määrata kindlaks, millal sõjaseisukord lõpeb. Selles mõttes läheb meie seaduseelnõu kindlasti Wene seadustest lahku. Wene seaduse järele kestab siis sõjaseisukord selle ajani, kunni teda ei muudeta. Ka pole seaduses mingit wahet sõjaseisukorra wahel, mis sõja ajal on wälja kuulutatud ja sõjaseisukorra wahel, mis rahua ajal maksew on. Ei ole ka Wene seaduses mingisugust tundemärki, mis ajast loetakse sõda lõpenuks. Sellepärast tulid siis Eesti kaitse-seaduse wäljatöötamisel need tundemärgid täiesti iseseiswalt wälja töötada.

Kui ma ei eksi, siis härra Palwadre ütles nõnda wiisi, et mõned Wene juristid ütlevad, et sõjaseadus rahua ajal ei ole üldse mõeldaw ja et sõjakohus rahua ajal ei tohi olla. Ma pean ütleva, et Wene maal on väga mitmesuguseid juriste, nii kui meilgi, ja kui seda asja poliitiliselt seisukohalt käsitada, siis võib selle üle waielda. Kuid juriidilisest seisukohast on aga lugu nõnda, et kui on sõjaseisukord wälja kuulutatud, siis ta kestab edasi niikaua, kunni ta ei ole mitte lõpetatud. Ja senni, kui tema pole lõpetatud, wõiwad ka sõjakohtud töötada, waatamata selle peale, kas sõda on, wõi mitte. Sellega on siis veel praegu sõjaseisukord kui ka sõjakohtud juriidiliselt täiesti õigustatud.

Mis puutub sellesse, kui öeldakse, et sõjakohus ei ole üldse mitte mingisugune kohus, sest et seal ei istu juristid, waid ohwitserid, siis ma pean ütleva, et meie oludes on veel küsitaw, missugune kohus on õiglasem, kas meie tsiwiilkohus wõi sõjaringkonnakohus. Teie teate, et meil juristidest üldse suur puudus on, ja sellepärast ei ole rahukohtunikud väga sagedasti sugugi juristid, waid on endised rahukohtu kirjutajad. Sõjaringkonnakohtus ei ole sarnast juhtumist olnud, et seal juristid pole olnud. On ka ette nähtud seaduses, et sõjaringkonnakohtu esimees ja üks kaasistuja peawad tingimata juristid olema. Mina wõiksin, kui sõjaminister, ehk pahandada selle üle, et nemad ei ole mitte sõjaseaduse eriala studeerinud, aga nemad on kõik tulnud just Tartu ülikoolist ja wõiwad paremate juristidega

wõistelda. Kui nemad oleks teistest juristidest halvemad, siis ei oleks meie endine majesteet Asutaw Kogu meie endist sõjawäe ringkonnakohtu tegelast polkownik Kann'i määranud Riigikohtu liikmeks, siis ei oleks endine sõjawäe ringkonnakohtu tegelane adwokaat Karlson mitte Tartus nii tuntud adwokaat, kui ta praegu on, siis ei oleks ka polkownik Wahtramäe Riigikohtu poolt nimetatud kohtupalati liikmeks jne. Et nemad nõnda ametikõrgendust on leidnud, see näitab, et nad on meie paremad juristid.

Mis puutub sõjawäljakohtu koosseisusse, siis kahjuks peab ütleva, et meil on väga vähe sõjawäes niisuguseid ohwitserisid, kellel juriidiline haridus on, ja sellepärast peab leppima ohwitseridega, kes mitte juristid ei ole, ja tuleb walida niisuguseid inimesi, kes enam-wähem kohtu asjaajamisega tuttawad on. Ma pean veel juurde lisama, et igas sõjakoolis mindakse teataw määr seadusi läbi ja sellepärast ei tea ka need ohwitserid teoreetiliselt sugugi vähem seadusi, kui mõni meie rahukohtunik, kuna aga otsustamine, kas keegi süüdlane on või mitte, asjaolude ja südametunnistuse järele sünnib.

A. Palwadre (sd.): Luban omale veel mõned lühidad märkused teha. Kõige esiteks tahaks ma siseministrile wastata selle kõneosa peale, kus ta käsitab surmanuhtlust. Mina pean oma kohta ütleva, et mina praegusel ajal surmanuhtluse wastane ei ole ja kui uues nuhtluseaduses kõige raskemate kaelakohtuliste kuritegude puhul surmanuhtlus ette nähtakse, siis mina selle wastu ei hääleta. Nii et kui mina meie sõjawäekohtute tegewuse wastu räägin, siis ei tule selle põhjust mitte selles otsida, nagu kardaks ma isiklikult väga surmanuhtlust.

Aga sõjakohtute tegewuseks walwe-seisukorra ajal ei näe mina mingisugust põhjust ja härra siseminister ei toonud selleks ka mingisuguseid põhjusi ette. Sõjawäekohtute tegewuse põhjuseks wõiks olla ainult 2 asjaolu: 1) et see kohus on ehk kiirem, kui harilik kohus ja 2) et tema karistus on raskem kui hariliku kohtu karistus. Aga sõjaringkonnakohtud wõiwad määrata raskema karistuse, nimelt surmanuhtluse, ainult üksikute süütegude eest, mis sõjawäe nuhtluseaduse § 279 alla käiwad. Teistel kordadel, mis nimetatud paragrahwi alla ei käi, on ha-

rilik sanktsioon, samasugune, nagu harilikus kaelakohtuseaduses. Ja sellepärast jõudiski omal ajal Ignatjew'i komisjon arwamisele, et ei ole mingisugust mõtet neid kuritegusid anda sõjakohtu kätte arutada, mille eest harilik kohus samasuguse karistuse wõib määrata.

Wõiks veel ütelda, et sõjakohus on kiirem. Aga kiirem ta alati sugugi ei ole. Kes praegu meie sõjaringkonnakohtu tegewust tunneb, see teab, et sõjaringkonnakohtus mõned asjad liiguwad paar aastat. On asju, mis 1919 a. saadik veel käimas. Kui aga sarnase korra juures erakordselt wõetakse mõni asi ette ja paari nädalaga läbi wiiakse, siis jätab see ka väga imeliku mulje, nagu ei olekski see mingisugune kohtumõistmine. Nii ei wõi ka see teine moment mõõduandew olla ja sellepärast ei näe ma mingisugust tarwidust, et sõjakohus wõiks tegutseda nii laialistel alustel, kui siin on ette nähtud, et siseministri wõi sõjaministri kokkuleppel kohtuministriga wõib iga asja sõjakohtu arutusele anda. Niisugune kord haawab õigustunnet ja jätab sarnase mulje, nagu ei tahetakski teatawatel kordadel kohut pidada, waid et tahetakse otsused juba ette määrata.

Kui ma meie sõjakohtute tegewuse wastu räägin, siis ei mõtle ma sugugi isiklikult nende isikute wastu rääkida, kes seal tegewad on. Ma tean väga hästi neid härrasid, kes enne seal tegewad on olnud ja nüüd kõrgematesse kohtutesse üle on läinud. Hea juristi ja hea inimese osawõtmine sõjakohtu tegewusest ei garanteeri veel sugugi, et see kohus ise, et terve see kohtu korraldus hea oleks. On tingimata tarwilik, et sõjakohtud ainult erakordadel tegutseks, nimelt sõjaajal ja ainult siis, kui karistuseks on surmanuhtlus.

Ma tahaks veel peatada wastutuse küsimuse juures. Härra siseminister selletas, et sõjaseisukorra juures wõib juttu olla ainult poliitilisest wastutusest. Mina osalt wõin sellega leppida, kui see oleks maksew ainult ülemjuhataja kohta ja ainult sõjaajal. Aga meil wõib sõjaseisukorda wälja kuulutada ka rahuajal, kui ei ole isegi awalikku mässu. Wõib olla sarnane seisukord, nagu praegu: Leitakse mõni salatrükikoda üles, selles nähtakse „suuremate poliitiliste rahutuste“ awal dust, kuulatakse sõjaseisukord wälja ja sõjaministrile antakse need õigused kätte, mis sõjaseisukorras ette on nähtud. Ja neid wõib tarwitada ilma reaalse wastu-

tuset, ilma et isegi Riigikohtul õigus oleks kõrgemat järelewalwet tema korralduste seaduslikkuse üle teostada. Siseminister leiab, et walweseisukorra juures küsimus selge on. Üldine kord on siin maksew ja Riigikohus peab walwama siseministri tegewuse seaduslikkuse üle. Seaduses igatahes ei ole ka seda otsekohe öeldud. Mina isiklikult ei pea otstarbekohaseks sarnast olukorda, et ainult administratiiv kohtukord oleks maksew nii siseministri kui ka temale alluwate organide kohta. Oleks otstarbekohane ka administratiiv korras järelewalwet teostada ja siseministril peaks võimalus olema alaminstantside määrusi muuta. Siseministrid kasseerisid omal ajal Wenemaal puht administratiiv korras väga palju kindralkuberneride otsuseid. Aga seal olid ka wälja kujunenud kindlad juhtnõõrid, mille põhjal talitati. Meil ei ole aga sellest praktikast mingisuguseid järeldusi tehtud. Arwatakse, et Riigikohus seletab, kui tarwis, ja asi on selge. Aga mis jaoks niiviisi teha? Meil on teada Wene praktikast, et sõjaseisukorrast tingitud õiguste tarwitamisel mitmesugused küsimused üles tõusewad ja meie seaduses peaks need küsimused selget lahendamist leidma. Omal ajal andis Odessa kindralkuberner sunduslise määruse wälja, et waleteadete laialilaotamine, mis rahwa keskel ärewat meeoleu tekitada wõiwad, on keelatud. Eksijale oli 3.000 rubla trahwi ehk 3 kuud wangistust määratud. Siseminister aga leidis, et sarnane süütegu on juba harilikus kaelakohtuseaduses ette nähtud ja administratiiv korras ei wõi erimäärust sellesama süüteo kohta wälja anda. Selle järele kuulutas kindralkuberner ametlikult kubermangu ajalehes, et see erimäärus ei ole enam maksew, sest tema järele enam „tarwidust ei ole“. Missugused piirid on esitatud seaduse järele sunduslikkudel määrustel? Ei ole mitte hea selle küsimuse lahendamist Riigikohtu hoolde jätta. Selle ärahoidmiseks oleks aga tarwis teatud paragrahwid sisse wõtta, mis küsimust selgelt ja kindlalt lahendaks. Teisel lugemisel ei ole enam võimalust seda teha, eriti weel siis, kui need parandused mitte komisjoni poolt ei tule.

Siis tahaksin weel paar sõna ütelda härra sõjaministri seletuse kohta. Härra sõjaminister ütleb lihtsalt: Sõjaseisukorra seadus ei ole mitte ära kaotatud. See on umbes niisamasugune seisukoht, mis oli Wenemaa wõimudel 1861 aastal maksma pandud sõjaseisukorra seaduse

kohta Poolamaal, mille kohta alles peale 1890 aasta küsimus tekkis, kas ta weel maksew on wõi mitte. Seal tuldi wiimaks arwamisele, et ta siiski enam ei maksa ja sellepärast nimelt, et ühe teise seadusega, mis pärast wälja antud, sõjaseisukord kaudselt muudetuks tuleb lugeda. Meil on põhiseaduses sõjaseisukorra kohta kindel määrus olemas, mis endise korra muudab, ja juba see asjaolu oleks pidanud põhjust andma seda küsimust rewideerimise alla wõtta ja sõjaseisukorra edasikestmise jaoks Riigikogult nõu küsida. Peale selle tuletan härra sõjaministrile meelde, et sõjaseisukorra seaduse § 1 on selgelt öeldud, et sõjaseisukord on maksew sõjaajal ja nendes maa-kohtades, mis sõjalistes wõi riiklistes huwidest väga tähtsad.

Ma küsiksin nüüd härra sõjaministrilt: Kas Tallinn kuulub sõjategewuse piirkonda? Sõda ei ole, järjekult ei ole ka sõjategewuse piirkonda ja mispärast tarwitatakse siis seadusi, mis makswad on ainult sõjaajal ja sõjategewuse piirkonnas? Kuigi Wene ajal 1906 aastal pandi maksma põhiseaduse § 87 korras seadus, mis lubas sõjawäljakohtute tegewust ka teiste erakorraliste seisukordade juures, siis kaotas see seadus oma jõu 1907 a. Kui seaduse enese mõte on selge ja kindel, siis ometi tuleb lugeda sarnast seaduse käsitamist, mis tema mõtet eitab — seaduswastaseks.

Siseminister K. Einbund: Rahwasaadik härra Palwadre tähendas, et käesolew seaduseelnõu oleks tarwis esimesel lugemisel tagasi lükata ja komisjoni anda, sellepärast, et wastutuse küsimus walweseisukorra ajal lahtiseks jäetud, et alluwad ametnikud wõiwad, näituseks, määrusi wälja anda ja seaduseelnõust pole seda mitte näha, kas siseminister neid ära muuta wõib wõi mitte. Meil on kord riigis niisugune, et iga wõimuteostawa ametniku otsuse peale, kui põhjust nende peale kaebada on, wõib saada kaebatud administratiiv kohtusse ja kui seadus niisugusel korral erandit ei tee, siis on ka selge, et need otsused administratiiv kohtu alt mitte eraldatud ei ole. Seda igas seaduses eriti juurde lisama hakata oleks ülearune. ning usun, et seda ka tulewikus tegema ei hakata, sest see on asi, mis iseenesest selge on. Ametnikkude tegewuse üle kaebamises maksab praegu kahesugune kord ja see oleneb sellest, kuhu asjasthuwitatud isik ise kaebab, kas ülemusele wõi kohtusse.

seada seaduses ära tähendada oleks ülearune ja seda ei tehta kusagil mujal. Siis edasi peaksin veel tähendama, et ametnikkudel walweseisukorra ajal ei ole sugugi õigust määrusi wälja anda, waid seda teeb siseminister. Ainukene asi, mis tähendatud ametnikud wõiwad, ja see on ka siseministri määruses eriti ette nähtud, et nemad wõiwad otsustada karistust ühe ehk teise lihtsa üleastumise liigi eest, kuid ka see kõik normeeritakse siseministri määrusega, nii et minu arwates see wastutuskord täitsa selge on. Niisama selge on see kord ka sõjaseisukorra ajal. Kui sõjawägede ülemjuhataja talitab oma äranägemisel kui ülemjuhataja, siis talitab ta sellekohase sõjawälja seaduse järele.

Juhataja J. Kuk: Kõnelejate nimetamine on läbi. Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja T. Kalbus: Ma ei saa mitte ühineda härrade Palwadre ja Martna ettepanekuga, et see seaduseelnõu uuesti komisjoni läbiwaatamiseks antakse. Komisjon on need küsimused kõik läbi arutanud ja komisjonil sinna juurde lisada enam midagi ei ole. Rkl. härra Palwadre tegi tähenduse sõjakohtu tegewuse kohta walweseisukorras. Seda tagajärge saaks kätte ilma komisjoni andmata, kui § 31-st p. 5 maha tõmmata. Pean veel üttelema, et need märkused ja asjaolud, mille kohta härra Palwadre siin tähendas, juba sellekohases eriseaduses otsustatud on ja selle seaduse juurde neid enam üles wõtta ei ole sünnis. Kui näituseks, surmanuhtlus ei meeldi, siis on tarwis sellekohane parandus teha wastawas seaduses. Kui leitakse, et sõjakohtu pidamise kord tarwis muuta, siis igal juhtumisel ei sünni seda muutmist selle seaduse sisse üles wõtta. Samasugune lugu on ka wägede ülemjuhataja instituudiga, kus tema õigused, kohustused ja wastutus ette on nähtud tegewuse alal, kui ta toimetab kui wägede ülemjuhataja. Seal on jällegi ette nähtud, kuidas tema wastutab oma tegewuse eest. Ei meeldi see seadusline kord, mis on ette nähtud, siis tuleb seda jälle muuta. Nagu meie teame, ei suuda meie ühekorruga kõiki kõrwaldada, mis meile ei meeldi ja meie riigikorrale ei wasta, mis meile Wene seadustest pärandatud on. Need tulewad järk-järgult muutuste alla. Niipalju kui komisjonil teada, on ülemjuhataja instituudi seadus sõjaministeeriumis wäljatöötamisel. Seal nähtakse tema wastutus ette, s. o. kuidas ta peab wastutama sõja puhul. Sellepärast arwan

mina, et need põhjused, mis siin on ette toodud, küllalt mõjuwad ei ole, et seda tagasi anda komisjoni ümbertöötamiseks. Sellepärast jään ma oma esimese ettepaneku juurde, et see seaduseelnõu I lugemisel wastu wõetakse.

Juhataja J. Kuk: Sisse on antud kaks ettepanekut: üks ettepanek — rkl. Palwadre poolt — seda seaduseelnõu anda riigikaitse komisjoni ümbertöötamiseks ja teine — komisjoni aruandja ettepanek — seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta. Panen rkl. Palwadre ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) See ettepanek on 38 häälega 21 wastu tagasi lükatud. Nüüd panen komisjoni aruandja ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Ettepanek on tehtud waheaega määrata. Kuulutan weerdunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 8.

Koosolek algab pärast waheaega kell 8.15 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Bergman.**

Juhataja A. Kerem: Koosolek kestab edasi.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. Palgaalammäärade Rahaasjanduse komisjoni aruandja seadus — I lugemisel.

A. Jürman: Palgaalammäärade seaduseelnõu oli rahaasjanduse komisjonis arutusel. Rahaasjanduse komisjon tuli selle seaduseelnõu kohta täiesti eitawale seisukohale järgmistel põhjustel.

Arwesse wõttes, et kui esitatud palgaalammäärade seadus saaks meil tõesti seaduseks ellu wiidud, siis selles eelnõus ettenähtud palgaalammäärade juures ei suudaks meie majandus, niihästi põllutöö, kui tööstus, mingisugust wõistlust wäljamaaga wälja kannatada, riikidega, kus mitte palgaalammäärade seadust maksmas ei ole. Meil oleks siis majandusline elu pandud iseäralisesse seisukorda ja selle tagajärjel, et tema mitte konkurentsi wälja ei kannataks, saaksid eraettewõtted meie põllumajanduses ja tööstuses endid likwideerima. Seda ette nähes oleks ainuke-

seks wäljapääseteeks, et riik, kes tahab tööliste palgaalammäärasid kindlustada, peaks asuma tööstuste ülewõtmisele. Edasi on selles seaduseelnõus veel puudutatud teisi küsimusi, näituseks, on seaduses ette nähtud 8-tunniline tööpäew kõigis tööstuse alades, tähendab ka põllumajapidamises. Meie aga teame, et senni ei ole mitte kuskil niikaugele mindud, ega 8-tunnilist tööpäewa põllumajanduses nõutud. Isegi Asutawa Kogu poolt wastuwõetud põllutööliste tööaja seaduses ei ole mitte 8-tunniline tööpäew ette nähtud, waid palju pikem. Ka see asjaolu teeb selle seaduse wastuwõtmataks. Edasi on selles seaduses palga wäljaarwamine alammäärade piirides ühekülgselt tööliste kutseesituste hoolde jäetud.

Siis on weel selles seaduses täielik tükitöö keeld ette nähtud, olgu see mis tahes alal. Edasi on seaduses üles wõetud tööliste lahtilaskmise keeld. Selle seadusega on tööline tööandja külge köidetud. Ka on selle seaduse maksmapanemise järjelwalwamise, seaduse täitmise üle rewideerimise õigus tööliste organisatsioonidele antud. Kõiki neid ettetoodud motiive arwesse wõttes, teen rahaasjanduse komisjoni nimel ettepaneku, seda seaduseelnõu tagasi lükata.

P. Keerdo (is.): Kui jälgida meie Riigikogu poolteistaastast ja samuti Asutawa Kogu tegewust, siis ei tule see rahaasjanduse komisjoni ettepanek mitte ootamata, sest kogu see aeg on tahetud kõiki töökaitse ja üldse laiematesse ringkondadesse nuutuwaid seadusi maha matta. Neid lükatakse lihtsalt tagasi, ehk peetakse tükk aega komisjonides, kogutakse seal materjali nende tagasilükkamiseks ja tullakse siis tagasilükkamise ettepanekuga Riigikogusse. Meie teame, et haiguste vastu kinnitamise seadus on praegu selles samas rahaasjanduse komisjonis, teame aga ka, et see seadus juba Asutawa Kogu ajast saadik teoksil on, kuid kaugemale temaga ei jõuta. Niisamuti on ka lugu kõigi teiste sarnaste seadustega. Nüüd on leitud üldine wormel, millega kõiki neid töökaitse seadusi tagasi lükatakse. Üeldakse nimelt, et nende seaduste wastuwõtmine meie tööstuse ja põllumajanduse häwinemisele wiiks ja teiseks ei olla weel kusagil mujal sarnaseid seadusi olemas. Mis sellesse puutub, et neid seadusi mujal ei olla, siis olgu tähendatud, et neid teistes kodanlistes riikides ikka olemas on. Riigiwõim on ennast ka

kodanlistes riikides töö ja kapitaali wahele seganud. Uuel-Meremaal on näituseks sunduslikud wahekohtud juba kümneid aastaid makswad. Nende wahekohtu otsuste alla peawad mõlemad pooled nii hästi tööandja, kui töowõtja ennast painutama. Ilma et niisugust teed õigeks pidada, olgu see näitusena, kuidas ka mujal riik töö ja kapitaali wahele segab. Edasi on mujal tööliste palgaalammäär kindlustatud nõndanimetatud kollektiiv-lepingute kaudu. Meil kollektiiv-lepinguid ei ole, ehk on seda ainult mõne üksiku tööstusharu kohta. Selle eest, et meil kollektiiv-lepinguid maksma panna ei saaks, hoolitseb juba siseministerium. Sest iga kollektiiv-lepingu maksmapanemise eeltingimiseks on tugewad tööliste organisatsioonid. Et niisugused meil tekkida ei wõiks, lõhutakse meil alata tööliste organisatsioonide, peetakse töölisi kinni ilma kohtuta ja süüdistuseta, nagu meie ka praegu 115 protsessis näeme. Aga ka meil Eestis ei ole niisugune palgaalammäär seadus isenesest mitte wõõras, sest meie teame, et kaks aastat on maksnud meil põllutööliste kohta palgaalammäär seadus. See käib küll kahtlemata ainult ühe tööharu — põllutööliste kohta. Meie teame ka, et selle kahe aasta jooksul ei ole põllumajandus meil mitte häwinenud ega ka selle all kannatanud. Niisamuti meie teame, nagu rahaminister ka korra rahaasjanduse komisjonis tähendas, et meil tolliwalitsusest just sellepärast paremad ametnikud ära lähewad, et meil eraettewõtetes suuremat palka pakutakse. Selle tõttu, et meil paremad ametnikud ära lähewad, peab riik endise ühe ametniku asemele kolm ametnikku pidama, millest näeme, et riigil enesel see ka mingisugust kasu ei too, kui wäiksemate riigiametnikkude palk nii wõimatu madal on. Selle seaduseelnõu esitajad on wälja läinud sellest seisukohast, et see elnõu peab kindlaks määrama ainult palgaalammäär ja et töölistel peab võimalus olema paremate palgatingimiste eest edasi wõidelda. Sellepärast on ka palgaalammäär niisugune wõetud, mille vastu keegi waielda ei saa, see on nii minimaalne, et siin mingit waidlust olla ei wõi. Näituseks on palga wäljaarwamise aluseks wõetud kolmeliikmelise perekonna tarwidus. Ometi teame, et keskmiselt perekond suuremgi on. Mujal, näituseks Saksa- ja Inglismaal, wõetakse aluseks nelja- kunni wiieliikmeline perekond. Mul tuli näidata juba põllutööliste tööaja ja palgaolude seaduse arutamise

puhul, kus palgaalammäär neil samadel alustel kokku seati, et see palgaalammäär tööpoolest nii väikene on, mida tegelikult praegu ka juba mõnel pool maksetakse. Ei ole ka rahaasjanduse komisjonis ega ka mujal näidatud, et alammäär liiga suur oleks. „Päewaleht“, arwustades seda alammäära, leidis koguni, et ta liiga väike olewat, kuna „Päewalehe“ järele inimwääriliseks ülespidamiseks ka klawer tarwilik olla. See palgaalammäär on küll suurem sellest määrast, mis omal ajal toitlusministeeriumi juures loodud komisjonis kokku seati, ja mis põhjenes peasjalikult kartuli kalooriatel, kuid on igatahes kindla kalkulatsiooni ja teaduslikkude andmete põhjal wälja arwatud. Ka mujal on makswad alammäärad, mis esitatuga wäga sarnased on. Et see alammäär tõesti kõige minimaalsem on, selleks lubatagu mulle wõrdluseks tuua näitusi teistest maadest. Meil on ette nähtud 3-liikmelisele perekonnale sealihha 37 naela kuus, wõid 6 naela, suhkrut 4 n. jne. Inglismaal aga tarwitab tööline nädalas wõid 2 naela, suhkrut 5¹/₂ naela jne. Saksamaal tarwitatakse 2 naela suhkrut nädalas, see on 8 naela kuus. Meil on ainult leiba ja kartulid rohkem ette nähtud kui mujal. Sellest on näha, et see alammäär mitte liialdatud, waid täiesti läbiwiidaw on. Kui aga siin ettepanek tehakse seda seaduseelnõu tagasi lükata, siis lihtsalt sel põhjusel, et ei taheta näha mingisugust seadust, mis laiemal rahwahulga seisukorda kindlustaks, waatamata meie põhiseaduse ilusate sõnade peale. Aruandja tõi weel ette, et kui ei tohi töolist lahti lasta, siis see tööandjaid asetawat wäga raskesse seisukorda. Eelnõus on selgesti öeldud, et ei tohi töolist lahti lasta, kui majapidamine tarwitab wastawat tööjõudu, ei sunnita aga sugugi ilma tööta töölisi pidama. See paragrahw on üles wõetud senniseid kogemusi silmas pidades. Praegu lastakse sagedasti lahti töölisi ainult poliitilise meelsuse pärast, ehk neid, kes julgewad nõuda töökaitseaduste pidamist. Mis puutub sellesse, et järelwalwe on pandud, muuseas, ka töölisteühisuste peale, siis on see jällegi sellepärast üles wõetud, et meil senni järelwalwet wäga nõrgalt teostatud. Töolistel peab olema järelwalwe õigus. Kõige sellepärast waidlen tehtud ettepaneku wastu, et see seaduseelnõu saaks tagasi lükatud, ja teen Eesti iseseiswa sotsialistilise tööliste partei nimel ettepaneku, seda seaduseelnõu lugemisel wastu wõtta.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Ma pean üldiselt sama tähendama, mis eelkõnelejagi. Meil ei ole kahtlust selle juures, et meie walitsus sotsiaalseaduste andmisega äärmiselt kitsi on, nii kitsi, kui üldse mõistes kitsi wõib olla.

Missugune wõistlus on meie põllutööl ja kellega meie põllumehed wõistlewad? (A. Jürman (põl.): Ameerikaga!) Ameerikaga wõistleb wäga heade tagajärgedega meie odaw margake, mis kuigi kaugele ei lenda. See on wõistlusest wäga walesti arusaamine, härra Jürman. 21. oktoobril, kus teie selle „mantli seaduse“ wastu wõtsite, mis põllutööliste palga ja tööaja alammäära kindlaks wõidi määrata, milleks segakomisjonid pidid kokku tulema ja määrata, kui kõrge palk kusagil pidi olema, olite ometi ka teie palgaalammäära seaduse noolt! Aga segakomisjorid ei saanud üldse oma tööd lõpetada, sest niihästi tööandjad kui ka töölised saatsid komisjoni äärmise woolu mehed, kes terawasti kokku nõrkasid ja eestkätt wõis oletada, et nad mingi kokkuleppele jõuda ei tahawid. Et kahe aasta jooksul kuidagi kokku on lepitud ja kindlad palganormid maksmas olnud, mida ka maksta wõidi, siis tähendab see, et kahe aasta jooksul mitte näha ei olnud seda takistawat wäljamaa wõistlust, mis nüüd palga kindlaksmääramist takistawat. (Paremalt poolt: Siis olid piirid kinni.) Piirid on praegu odawa rahakursi pärast niisama kinni. Mis teistesse wastuwäidetesse puutub 8-tunnilise tööpäewa, tööliste lahtilaskmise asjus jne., siis wõib ju selle üle waielda, kas need atribuudid tõesti selle seaduse juurde paratamata tarwis on wõi mitte. Kui komisjon oleks töölistesõbraline olnud, siis oleks ta wõinud mõned asjad kõrvalt ära jätta ja anda ainult palgaalammäära seaduse. Kui nüüd aga tahetakse kogu ettepanek heita hundikuristikku, siis ei jää mingit normi, mis nõrkadele tööliste toetuseks oleks. Meil saadakse majandusest sedawiisi aru, et ettewõtjal wõimalikult kerge elu oleks, kuna töölised ainult selleks on, et ettewõte nende najal kasu tooks, kuna ometi nii peaks olema, et ka töölised elada wõiwad. Ajutine walitsus kuulutas wälja igal alal 8-tunnilise tööpäewa ja kinnitas, et see pärast sellekohaste seadustega kinnitatud saab. Teie ei ole aga sõrmegi liigutanud selleks, et seda seadusandlisel teel kindlustada. (Wahelhüüe: Haritlased saawad

praegu vähem palka kui töölistes.) Selle alammäära seadusega ei takistataks mitte haritlaste palga tõstmist. Kui komisjon seda tarvilikuks oleks arwanud, siis oleks ta ka nende palgade kõrgendamist võinud silmas pidada. Et komisjon ja Riigikogu seda seadust tahab tagasi lükata, siis näitab see seda, et meie Riigikogu enamuse arusaamine selles asjas nõrk on. Kas rahwa suurem hulk, töölised, kuidagi wiisi päewast päewa elawad, wõi ehk paremini elada wõiksid, see ei puuduta Riigikogu enamust mitte. Üks väga kahjulik nähtus on see, et meil iseseiswat riiki asutades ei taheta aru saada, et see riik wõib ainult töötegewa rahwa riik olla ja oma kõrgemate orgaanide — Riigikogu ja walitsuse kaudu ei taha mitte vähematki sammu astuda rahwa suurte hulkade käekäigu tõstmiseks. See on väga kurblik nähtus. Ma kordan weel seda, et meil ei saada sellest aru, mis üks Norra walitsuse liige ütles, et see maa on kõige wõistluswõimulisem ja paremini korraldatud, kus töolisteklassil wõimalik on hästi töötada ja elada ilma mureta homse päewa eest. Minu härrad paremal pool, ma soowiksin, et ka teie sellest aru saada tahaksite, enne kui töölised oma organisatsioonide kaudu teid sellele arusaamisele sunniwad. Panen ette seda seadust sisuliselt läbiwaatamiseks ja arutamiseks komisjoni tagasi anda.

Juhataja **A. Kerem**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **A. Jürman**: Ma arwan, et härra Martna sellega nõus on, et meie Eesti riigi asju selle järele otsustame, kuidas seda meie riigi majandusline seisukord wõimaldab. Kui siin ette toodi näitusi, et palganormid, mis seaduses on ette nähtud, mitte nii suured ei ole kui Inglise töölise omad, siis unustati selle juures ära, et Inglise riik on kõige paremini majandusliselt arenenud wana riik. Meil ei ole ükski tööstusala nii edenunud, et ta wõiks wastu wõtta need normid, mis wastuwõetawad Inglismaale. Kui meie neid normisid waatame praeguse elu seisukohalt, siis näeme, et nemed on kaugetl kõrgemad kui keskmised normid wabal kokkuleppel. Selle wastu ei waielda ka pahemalt poolt. Kui edasi öeldakse, et meil on ju kaks aastat põllutöölise kohta maksnud palgaalammäär, siis on esiteks endised palgaalammäärad palju vähemad praeguesitatud alammääradest. Minu wäljarehkendamise järele tuleks, kui meie praeguse ettepaneku wastu wõtaksime,

põllutöölise aasta palgaalammäär 87.000 marka. Esitatud palgaalammäär on palju kõrgem sellest, mis kord maksmas olnud, kuna põllusaaduste hinnad kummi 50% wähenenud on. Edasi on sennised meie palganormeerimise seadused paberile jäänud, sest neid ellu ei suudetud wiia. Kui põllupidajad sarnaseid seadusi täitma hakkaksid, peaksid nad oma majapidamised likwideerima. Härra Johanson küsib, kust ma niisugused palgaalammäära andmed olen saanud. Wäga lihtsalt, ma arwasin praeguste turuhindade järele wälja need normid, mis põllutöölisele selle seaduse järele natuuras palgaks määratud ja siis tuli kuupalk 7.260 marka. (Pahemalt poolt: Kõigest!) Jah, kõigest, härra Piiskar! Tähendab, ka see palk näib teile wähe olewat, wäiksem, kui seadusesse arwasite üles wõtnud olewat. Kui sarnast palgaalammäära seadust ei ole teistes wanemates, majandusliselt palju kindlamates riikides, suudetud maksma panna, siis oleks mõtteta nõudma tulla, et meie oma wäikses algawas riigis töölistele eesõigustatud seisukorra loome wanemate riikide seas. Meil ei ole riigis ühtegi klassi, kes oleks väga heas seisukorras, igaüks katsub omaga läbi saada ja ma usun, et arusaajad töölised meie noorelt riigilt seda mitte nõudma ei saa, et nende seisukorda paremaks teeksime, kui seda on töölistel teistes wanades kultuurariikides. Teie tähendasite, härra Martna, et see riik on majandusliselt hästi kindlustatud ja tugew ja suudab kõige rohkem wõistlust kanda, kus töölised majandusliselt kindlustatud on. Näitusena tõite ette Norra. Kuid ka seal ei ole palgaalammäära seadus maksmas ja meie käest seda nõuda on rohkem kui warajane ja wõimatu.

Juhataja **A. Kerem**: Selle seaduseelnõu kohta on sisse tulnud kolm ettepanekut: Rkl. Keerdo ettepanek seadust esimesel lugemisel wastu wõtta, rkl. Martna ettepanek — seadus rahaasjanduse komisjoni anda sisuliseks läbiarutamiseks ja komisjoni ettepanek — seaduseelnõu tagasi lükata. Panen esimesena hääletamisele rkl. Martna ettepaneku, seda seaduseelnõu rahaasjanduse komisjoni anda sisuliseks arutamiseks. (Hääletatakse.) (Pahemalt poolt: „Palume ära lugeda.“) Loetakse hääli.) Ettepanek on saanud poolt 21, wastu 25 — sellega tagasi lükatud.

Järgmisena tulewad hääletamisele komisjoni ja rkl. Keerdo ettepanekud. Kes rkl. Keerdo ettepaneku poolt hääletab, see hääletab komisjoni ettepaneku vastu ja ümberpöörduvalt. (J. Piiskar (is.): Palun hääled ära lugeda. Loetakse hääli.) Komisjoni ettepaneku poolt on 31, vastu 21 häält, sellega on komisjoni ettepanek vastu võetud ja rkl. Keerdo ettepanek tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

8. Tulumaksu muudatuste seadus — Rahaasjanduse komisjoni aruandja I lugemisel.

J. Kukk: Lugupeetud Riigikogu liikmed. Käesolev tulumaksu muudatuste seadus on sisemiselt osa riigieelarwe seadusest ja oleks pidanud õieti teda arutama riigi eelarwega ühes. Eelarwe arutamisel ongi mitmel puhul tulumaksu üle waidlusi olnud, kuid alles selle seaduse esitamisega on võimalus seda küsimust üksikasjalisemalt käsitada. Wabariigi Walitsus esitas tulumaksu seaduseelnõu juba mõne aja eest Riigikogule, rahaasjanduse komisjon arutas tema läbi ja esitab nüüd Riigikogule wastuwõtmiseks. Walitsuse poolt esitatud kawas on ette nähtud tulumaksu tariifi vähendamine, elatismiinimumi summa kõrgendamine ja kolmandaks teatawate maksimaksjate tulude hindamine keskmiste tulude, mitte aga deklaratsioonide järele. Need üldised muudatuse põhimõtted on rahaasjanduse komisjoni poolt vastu võetud ja Riigikogule wastuwõtmiseks esitatud. Kuid siiski on rahaasjanduse komisjon walitsuse ettepanekus terve rea sisulisi kui ka wormilisi muutmisi ette võtnud. Maksuwaba tulu on walitsuse kawas kui ka komisjoni ettepanekus eelmise aasta 12.000—15.000 pealt 20.—20.000 margaga peale suurendatud, nimelt 30.000 margani Tallinnas, Narwas, Petseris, Walgas ja Nõmme alewis ja 26.000 margani muudes linnades. Need samad normid on ka jäetud komisjoni ettepanekusse, olgugi küll, et komisjonis selle juures kahtlust ei olnud, et need normid weel mitte elatismiinimumi ei tähenda. Kuid tuleb arwesse wõtta, et meie oma praeguse rahalise seisukorra juures oleme sunnitud maksu wõtma ka sealt, kust seda teistes olukordades mitte ei wõiks wõtta. Sarnane wäike maksuwaba norm on ainult selleks määratud, et kõige

wäiksema sissetulekuga inimesed tulumaksust wälja jääks.

Komisjon on omalt noolt ette pannud weel eraldi maksukergenduse pälga-saajatele-maksumaksjatele. Nende kohta on komisjon ette pannud weel üldist palgatulu vähendada 20% wõrra kunni üldise maksuwaba summani. Selle juures oli jällegi komisjonis mõõduandew soow kergendada maksumaksmist nendele, kellel mingisuguseid muid sissetulekuid peale oma töö sissetuleku ei ole.

Märksa kergemaks on muutunud üldine maksutabel kõigi maksumaksjate kohta. Endise 5—50% maksutariifi asemele näeb nüüdne tarif ette 1½ kunni 36%. Ühtlas on ka maksuastmed pehmemaks muutunud, kui eelmises seaduses.

Walitsuse ettepanek nägi ette, et peale tulumaksu, mis riigile läheb, wõiwad omawalitsuse asutused wõtta tulumaksu lisana kunni 50% oma kasuks. Seda muudatust ei saanud rahaasjanduse komisjon mitte omaks wõtta ja ta esitab siin seisukoha, mis kokku käib sennise tulumaksu määrustega: nimelt omawalitsuse kasuks ei ole mitte eritulumaksu lisa, waid tulumaks nõutakse sisse ühise summana ja sellest sissetulnud summast antakse teataw osa kogukondadele toetus-rahaks näol. Walitsuse ettepaneku vastu toodi komisjonis järgmised põhjendused. Meie omawalitsuse asutuste seisukord on niisugune, et nemad peawad kõiki maksuallikaid, maksimaalses ulatuses ära tarwitama. Järjelikult oleks siin tulumaksu kohta tagajärg, et iga omawalitsus peab lubatud 50% eraldi määrama ja eraldi sisse nõuda laskma, mis oleks kahekordne maksuaparaadi koormamine ja kahekordne maksjate tülitamine. Teiselt poolt on võimalik ka need juhtumised, kus üksikud kogukonnad, kelle piirides suuremad tööstuse ettevõtted, wõiwad selle lisamaksu läbi suuremaid sissetulekuid saada, kui seda nende majandusliste tarwiduste jaoks waja oleks. Arwesse wõttes meie riigi rahalist seisukorda, ei wõi mitte lubada sarnast seisukorda, kus üksikud maksuallikad saaks ühes ehk teises maakonnas vähem koormatud kui seda meie üleriikline koormatus nõuab. Meie ei saa mitte Peetri wallale ehk Sindi wallale sellepärast mingisugust kergendust teha, et seal kalewiwabrikud asuwad.

Sellepärast asus komisjon ühemeelselt sellele seisukohale, et maks tuleb sisse nõuda ühtlaselt ja teatud osa sellest läheb siis kogukondadele toetusrahaks.

Selle toetusraha määramise juures on praegune komisjoni ettepanek lahkumise sennistest korrad. Sennistes tulumaksu-seaduses oli ette nähtud, et teatud osa tulumaksust, mis kogukonnas sisse nõuti, läks selle kogukonna kasuks. Praegune ettepanek läheb siin selles mõttes lahku, et siin kogukonna toetus tulumaksus ei jaotata mitte selle järele, kuidas maks kogukonnas sisse on tulnud, vaid jaotamise põhimõtteks on võetud siin elanikkude arv üksikutes kogukondades. Põhjenduseks oli komisjonis see arwamine, et tulumaks kui üleriikline maks ei wõi mitte jaotatud saada kogukondade wahel selle järele kus maksusaaamise allik asub, vaid tuleb keskwalitsuse poolt üldpõhimõtete järele ära jaotada. Siin peeti silmas eriti seda toetust, mis omawalitsused haridusliste kulude katmiseks tarwitawad. Hariduslised kuttud peaksid ühtlaselt jaotatud olema üle riigi. Siin ei saa eesõigusi olla ei pealinna, ega ka kaugematel wabariigi kohtadel. Tähendan siin, et sellele seisukohale wastu waieldi nii rahaasjanduse, kui ka omawalitsuse komisjonis. Kuid enamus asus sellele seisukohale, mis siin on läbi wiidud ja leidis, et see palju õiglasem on. Seda seaduseelnõu ette pannes arwan, et Riigikogu läbi kaaludes omaks wõtawad need seisukohad, mis siin on awaldatud. Üksikute paragrahwide juures wõib lähemalt II lugemisel peatada. Teen ettepaneku seda seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

9. Järgmise koosoleku määramine.

Juhataja **A. Kerem**: On kirjalik ettepanek tulnud koosoleku lõpetamise kohta.

(Hääletatakse.) Ettepanek on 22 häälega 16 wastu wastu wõetud. Kas tehakse ettepanekut järgmise koosoleku kohta? Sõna on rkl. Wirma'l.

K. Wirma (sd.): Juhatuses poolt on kawatsetud järgmine koosolek ära pidada reede hommikul kell 10 ja teine koosolek reedel kell 5 p. l. Kuna I ja II lugemise wahel kodukorra § 45 põhjal 3 päewa peawad olema, siis tuleks Riigikogul otustada, kas reedel päewakorda wõtta neid punktisid, mis täna päewakorras olid: 1., 2. ja 3. punkt. Koosoleku kokkukutsumiseks teen ma ettepaneku, et see juhatuses hooleks jääks, sest homme lõunani wõib weel arupärimisi ja küsimusi sisse tulla. Nii et minu esimene ettepanek oleks wõtta reedel päewakorda: täisealuse alamäärade vähendamise seadus, piiriwalwe alluwuse muutmise seadus ja kaitseseisukorra seadus — kõik II lugemisel. Teine ettepanek oleks, et reedel peetaks kaks koosolekut ja nende kokkukutsumine jääks juhatuses hooleks.

Juhataja **A. Kerem**: On ettepanek tehtud järgmisel reedel pidada kaks koosolekut — hommikul kell 10 ja peale lõunat kell 5, ja nende kokkukutsumine jätta juhatuses hooleks. Selle ettepaneku wastu ei waielda, siis loen selle wastu wõetuks.

Teine ettepanek on, et tänase päewakorra kolm esimest punkti saaksid reedel wõetud päewakorda II lugemisel ilma kolmepäewalise tähtaja ära ootamata. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawast enamusega wastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.20 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **Joh. Kukk**.

Abiesimees **A. Kerem**.

Abisekretäär **J. Bergman**.